

बारह भावनाके साहित्यके बारेमें विशेष ज्ञातव्य

लेखक—श्रीयुत अग्रचन्द्रजी नाहटा

‘श्री जैन सत्य प्रकाश’ के गत-१४८वें अंकमें प्रो. हीरालाल र. कापडियाका ‘बार भावनानुं साहित्य’ शीर्षक लेख प्रकाशित हुआ है। कापडियाजीका विविध विषय एवं प्रकारके जैन साहित्य पर प्रकाश डालनेका प्रयत्न बहुत ही सुन्दर है। अन्य विद्वान मुनियों एवं विद्वानोंको भी इस ओर ध्यान देना चाहिए। ऐसे लेखोंसे हमें हमारे विविध साहित्यके विकास एवं विशालताका परिचय मिलता है। समय समय पर मैं कतिपय लेखोंके सम्बन्धमें विशेष ज्ञातव्य इसी पत्रमें प्रकाशित करता रहा हूँ और करते रहनेकी भावना है।

मानवजीवनमें सद्विचारोंकी बहुत ही उपयोगिता है। भावनाका भी उसीमें समावेश होता है। हमारा मन बड़ा ही चंचल है; प्रतिसमय वह कभी अच्छा कभी बुरा विचार करता ही रहता है। बुरे विचारोंको हटानेके लिये अच्छे विचारोंका बल बढ़ाना बहुत ही आवश्यक है। जैन महापुरुषोंने इसीके लिये कई प्रकारकी भावनाओंका निर्देश किया है। जैन धर्म निवृत्तिप्रधान धर्म है, अतः जिन विचारोंसे हमारी देहासक्ति, धन कुटुम्ब परिवारकी ममता घटे उसके लिये बारह भावनाओंको साधनके रूपमें उपस्थित की है और इनका सम्बन्ध निर्जरातत्त्वके साथ जोड़ा गया है। अर्थात् इनसे बहिर्मुखी वृत्ति हट कर हम अन्तर्मुखी बनते हैं और आत्मनिष्ठ होते ही हमारे अशुभ विचार एवं पूर्वसंचित कर्मसे हमारा निपटारा होता है।

बारह भावनाका साहित्य बहुत विशाल है। कापडियाजीने जो सूची उपस्थित की है उतना ही साहित्य और भी मिल सकता है। मेरी जानकारीमें भी अनेक ऐसे ग्रन्थ आये हैं जिनमें बारह भावनाओंका विवरण है। पर अभी वह मेरे सामने नहीं है अतः विशेष विचारणा भविष्यमें की जायगी। यहां तो दो-चार बातों पर ही प्रकाश डाला जा रहा है।

१. दि. आचार्य कुन्दकुन्दका समय कई विद्वान प्रथम शताब्दी मानते हैं, पर वह सही नहीं प्रतीत होता। उनके रचित ग्रन्थों पर गंभीरतासे विचार करने पर तीसरी शताब्दीके पहलेका संभव नहीं है। इसके सम्बन्धमें मैंने अपने “आ. कुन्दकुन्दके समयनिर्णयकी उपेक्षिता दिशा” शीर्षक लेखमें विद्वानोंका ध्यान आकर्षित किया है, जो ‘जैन सन्देश’ ब. १, अं. ४०में प्रकाशित है।

२ जयदेवकी भावनासंधि हमारे संग्रहकी सं. १४९३में लिखित प्रतिमें भी है।

३ बारह भावनाके रचयिता सकलमुनि निश्चित रूपसे तपागच्छीय हीर-विजयमूरिशिष्य सकलचन्द्र ही हैं। उनकी अन्य रचनाओंमें भी यही नाम

[अनुसंधान-टाइटलना श्रील पाने

॥ॐ अर्हम् ॥

अखिल भारतवर्षीय जैन श्वेताम्बर मूर्तिपूजक मुनिसम्मेलन संस्थापित
श्री जैनधर्म सत्यप्रकाशक समितिनुं मासिक मुखपत्र

श्री जैन सत्य प्रकाश

जेशिंगभाईकी वाडी : धोकांटा रोड : अमदावाद (गुजरात)

वर्ष १३	॥ विहंगम सं. २००४ : वीरनि. सं. २४७४ : छं. सं. १६४८	॥ क्रमांक
अंक ५	॥ भांड शुद्धि ५ : रविवार : १५मी इष्टुआरी	॥ १४९

सारसमुच्चयकुलकम् ।

संपादकः—पूज्य मुनि महाराज श्रीकांतिविजयजी

नरनरवइदेवाणं जं सोक्खं सव्वमुत्तमं लोए ।

तं धम्मेण विदण्णइ तम्हा धम्मं सयइ कुणह ॥ १ ॥

उच्छन्ना किं च जरा नट्ठा रोगा य किं मयं मरणं ।

ठइयं च नरयदारं जेण जणो कुणइ न य धम्मं ॥ २ ॥

जाणइ जणो मरिज्जइ पेच्छइ लोओ मरंतयं अन्नं ।

न य कोइ जए अमरो कह तह वि अणायरो धम्मे ? ॥ ३ ॥

जो धम्मं कुणइ नरो पूइज्जइ सामिउ व्व लोएण ।

दासो पेसो व्व जहा परिभूओ अत्थतल्लिच्छो ॥ ४ ॥

इय जाणिऊण एयं वीसंसह अत्तणो पयत्तेण ।

जो धम्मओ चुक्को सो चुक्को सव्वसुक्खाणं ॥ ५ ॥

धम्मं करेह तुरियं धम्मेण य हुंति सव्वसुक्खाइं ।

सो अभयपयाणेणं पंचेन्द्रियनिग्गहेणं च ॥ ६ ॥

मा कीरउ पाणिवहो मा जंपह मूढ अलियवयणाइं ।

मा हरह परधणाइं मा परदारं मइं कुणह ॥ ७ ॥

धम्मो अत्थो कामो अन्ने जे एवमाइया भावा ।

हरइ हरंतो जीयं अमयं दिंतो नरो देइ ॥ ८ ॥

न य किंचि इहं लोए जीयाहितो जियाण दइययरं ।

तो अभयपयाणाओ न य अन्नं उत्तमं दाणं ॥ ९ ॥

सो दाया सो तवसी सो य सुही पंडिओ य सो चेव ।
 जो सव्वसुक्खवीयं जीवदयं कुणइ खंति च ॥ १० ॥
 किं पढिण सुएण व वक्खाणिण काइं किर तेण ।
 जत्थ न नज्जइ एयं परस्स पीडा न कायव्वा ॥ ११ ॥
 जो पहरइ जीवाणं पहरइ सो अत्तणो सरीरंमि ।
 अप्पाण वेरिओ सो दुक्खसहस्साण आभागी ॥ १२ ॥
 जं काणा खुज्जा वामणा य तह चेव रूवपरिहीणा ।
 उप्पज्जंति अहन्ना भोगेहिं विवज्जिया पुरिसा ॥ १३ ॥
 इय जं पाविंति य दुहसयाइं जणहिययसोगजणयाइं ।
 तं जीवदयाए विणा पावाण वियंभियं एयं ॥ १४ ॥
 जं नाम किंचि दुक्खं नारयतिरियाण तह य मणुयाणं ।
 तं सब्बं पावेणं तम्हा पावं विवज्जेह ॥ १५ ॥
 सयणे धणे य तह परियणे य जो कुणइ सासया बुद्धी ।
 अणुधावंति कुटेणं रोगा य जरा य मच्चू य ॥ १६ ॥
 नरए जिय ! दुस्सहदेयणाउ पत्ताउ जाओ पइं मूढ ! ।
 जइ ताओ सरसि इन्हि भत्तं पि न रुच्चए तुज्झ ॥ १७ ॥
 अच्छंतु ताव निरया जं दुक्खं गम्भवासमज्झंमि ।
 पत्तं तु वेयणिज्जं तं संपइ तुज्झ वीसरियं ॥ १८ ॥
 भमिऊण भवग्गहणे दुक्खाणि य पाविऊण विविहाइं ।
 लब्भइ माणुसज्जंमं अणेगभवकोडिदुल्लंभं ॥ १९ ॥
 तत्थ वि य केइ गम्भे मरंति बालत्तणंमि तारुत्ते ।
 अत्ते पुण अंधलया जावज्जीवं दुहं तेसि ॥ २० ॥
 अत्ते पुण कोटियया खयवाहीसहियपंगुभूया य ।
 दारिद्रेणऽभिभूया परकम्मकरा नरा बहवे ॥ २१ ॥
 ते चेव जोणिलक्खा भमियव्वा पुण वि जीव ! संसारे ।
 लहिऊण माणुसत्तं जं कुणसि न उज्जमं धम्मो ॥ २२ ॥
 इय जाव न चुकसि एरिसस्स खणभंगुरस्स देहस्स ।
 जीवदयाउवउत्तो ता कुण जिणदेसियं धम्मं ॥ २३ ॥
 कम्मं दुक्खसरूवं दुक्खाणुहवं च दुक्खहेउं च ।
 कम्मायत्तो जीवो न सुक्खलेसं पि पाउणइ ॥ २४ ॥

जह वा एसो देहो वाहीहिं अहिद्धिओ दुहं लहइ ।
 तह कम्मवाहिघत्थो जीवो वि भवे दुहं लहइ ॥ २५ ॥
 जायंति अपच्छाओ वाहिओ जहा अपच्छनिरयस्स ।
 संभवइ कम्मवुद्धी तह पावा पच्छनिरयस्स ॥ २६ ॥
 अइगरुओ कम्मरिऊ कयावयारो य नियसरीरत्थो ।
 एस उविकिखज्जंतो वाहि व्व विणासए अप्पं ॥ २७ ॥
 मा कुणह गयनिमोलं कम्मविघायंमि किं न उज्जमह ।
 लद्धूण मणुयजम्मं मा हारह अलियमोहहया ॥ २८ ॥
 अच्चंतविज्जासियमइणो परमत्थदुक्खरूवेसु ।
 संसारसुहलवेसुं मा कुणह खणं पि पडिबंधं ॥ २९ ॥
 किं सुमिणदिट्ठपरमत्थसुन्नवत्थुस्स करहु पडिबंधं ।
 सव्वं पि खणियमेयं विहडिस्सइ पेच्छमाणाण ॥ ३० ॥
 संतंमि जिणुद्धिहे कम्मक्खयकाणे उवायंमि ।
 अप्पायत्तंमि न किं तदिट्ठमया समुज्जेह ॥ ३१ ॥
 जह रोगी कोइ नरो अइदुसहवाहिवेयणाहुहिओ ।
 तद्धुहनिव्विन्नमणो रोगहरं वेज्जमन्निसइ ॥ ३२ ॥
 तो पडिक्खज्जइ किरियं सुवेज्जमणियं विवज्जइ अपच्छं ।
 तुच्छन्नपच्छमोई ईसी सुवसंतवाहिदुहो ॥ ३३ ॥
 ववगयरोगायंको संपत्ताऽऽरोगसोक्खसंतुट्ठो ।
 बहु मन्नेइ सुवेज्जं अहिणं देइ वेज्जकिरियं च ॥ ३४ ॥
 तहु कम्मवाहिगहिओ जम्मणमरणाउइन्नबहुदुक्खो ।
 तत्तो निव्विन्नमणो परमगुरुं तयणु अन्निसइ ॥ ३५ ॥
 लद्धंमि गुरुंमि तओ तव्वयणविसेसकयअणुट्ठाणो ।
 पडिवज्जइ पव्वज्जं पमायपरिवज्जणविसुद्धं ॥ ३६ ॥
 नाणाविहत्तवनिरओ सुविसुद्धासारभिकखमोई य ।
 सव्वत्थ अप्पडिवद्धो सयणाइसु मुक्खवामोहो ॥ ३७ ॥
 एमाइ गुरुवइठं अणुट्ठमाणो विसुद्धसुणिकिरियं ।
 मुच्चइ नीसंदिद्धं चिरसंचियकम्मवाहीहिं ॥ ३८ ॥

आ 'सारसमुच्चयकृत' पाठश्रुता भेतरवसीना ताडपत्रीय भंडारनी (३१० नं. ६
 पृ. १२५ बी १२८) प्रति उपरथी उत्तारीने अही 'आ'प्यु' छे.

કુશન સમયના બ્રાહ્મીલિપિમાં કેટલાક અપ્રસિદ્ધ જૈન લેખો

['જૈન ડોન્કર-સ હેરલ્ડ' માસિકના સન ૧૯૧૧ના ઓગસ્ટ-સપ્ટેમ્બર માસના અંકમાં છપાયેલ નીચેના લેખો ઇતિહાસ અંગે ઉપયોગી સમજીને ફરીને અહીં આપવામાં આવ્યા છે. સુ. ગા. વિ.]

મથુરાના જૈન સ્તૂપ અને તેમાંથી ઉપલબ્ધ મૂર્તિઓ ઉપરના લેખોએ જૈન ધર્મની પ્રાચીનતાના સંબંધમાં જે પાશ્ચાત્ય વિદ્વાનોના મનમાં સંશય હતો તે દૂર કર્યો છે. મથુરાના સ્તૂપમાંથી જડી આવેલા લેખો જૈન ધર્મને ઈ. સ. પૂર્વેના ૫૦૮ શતક સુધી લઈ જાય છે; જે ઐતિહાસિક પ્રમાણોની સામાન્ય ન્યૂનતા જોતાં ઉપેક્ષા કરવા લાયક નથી. ઇન્ડો-સ્કાપ્તથીઅન રાજાઓ કલિષ્ક, હવિષ્ક, વશિષ્ક અને વામુદેવના સમયમાં જૈન ધર્મના બહોળા પ્રચારના સાક્ષિ તરીકે આપણને તે સમયના વજ્રા લેખો પ્રાપ્ત થયા છે. અને તે વજ્રાપરા મથુરાના અને તેની નજીકના પ્રદેશના છે. શ્રી. સ્મીથના જૈન સ્તૂપ અને મથુરાની એન્ટી-કવીટીઝમાં આવેલા લેખો ઉપરાંત ખીન અન્ય અમલ્યના લેખો એપીગ્રાફીઆ ઇન્ડીકાના ૧૯૧૦ના જાનેવારીના અંકમાં આર ડી. બેનરજીએ બહાર પાડ્યા છે. તે લેખો તે સમયની લિપિ, ભાષા, શિલ્પ, ધર્માનુરાગ અને મજા તથા શાખાઓના સંબંધમાં આપણને જાણવા જોય માહિતી આપે છે. આ મૂર્તિઓ તેમને લકનોના સંપ્રદરશ્યાનમાંથી મલી આવી હતી.

કુશન સંવત્ ૯ના લેખવાળી જૈન મૂર્તિ.

આ મૂર્તિના ઉપલબ્ધ સ્થાન સંબંધી કંઈ જણાયું નથી. લકનોના સંપ્રદરશ્યાનના જૈન વિભાગમાં આ મૂર્તિ મુકેલી છે. અને તેની કૃતિ વિગેરે ઉપરથી મથુરાની શિલ્પકળાની કૃતિ લાગે છે. આ મૂર્તિનું શીર્ષ 'પાંડિત મયેલુ' છે. કાયૈત્સમ મુદ્રામાં ઉભી રહેલી આ મૂર્તિના દક્ષિણ પક્ષમાં બે પુસ્ત્રો હસ્ત જોડીને ઉભેલા છે અને વામપાશ્વર્વ એક સ્ત્રી ઉભી રહેલી છે. આ મૂર્તિ ઉપરનો લેખ અપભ્રંષ્ટ સંસ્કૃત ભાષામાં તથા કુશન સમયની ઉત્તર હિંદુસ્તાનમાં વપરાતી લિપિમાં સમાયેલો છે.

સિદ્ધં સં ૯ હે ૩ દિ ૧૦ પ્રહ મિત્રસ્ય ધિતુ શીવ શિરિસ્ય વધુ એકહલસ્ય

કોટ્ટિયાતો ગણાતો આર્યતરિકસ્ય કુટુમ્બિનિયે

ઠાનિયાતો કુલાતો વૈરાતો શાસ્વાતો નિવર્તના મહપલાયે દત્તિ

શ્લોક—૯ મા વર્ષના હેમન્તના તૃતીય માસમાં ૧૦ મે દિવસે કોટ્ટિયગણુ સ્થાનીય કુલ અને વજ્ર શાખાના આર્ય તરિકની આગ્રાથી એકહલની ઓ, શિવ શિરીની પુત્રવધુ મહ મિત્રની પુત્રી મહપલાની આપેલી (કરાવેલી). ઉપર્યુક્ત લેખની ત્રણ અક્ષમાન પંક્તિઓ છે. પ્રથમ પંક્તિ ગાદિની ધાર ઉપર અને ખીણ પંક્તિઓ પદ્મ (વિશિષ્ટ પદ્મ ઉપર મુકેલી માઠી ઉપર મૂર્તિ ઉભી રહેલી છે) ઉપર કોતરેલી છે. પાદની મધ્યમાં બે પંક્તિવાળો લેખ છે.

આર્ય અથ—

મસ્મ શિશિનિ

અંક ૫]

કેટલાક અપ્રસિદ્ધ જૈન લેખો

[૧૨૫]

આર્ય અધમની સ્ત્રીશિષ્યા.

મી. આર. ડી. બેનરજી આ મૂર્તિને દિગંબર સંપ્રદાયની કહે છે. પણ કેટિંગણ અને વજ્ર શાખા આપણા આમ્નાયમાં છે; તેથી આ મૂર્તિ શ્વેતાંબર આમ્નાયની છે એવું સ્પષ્ટ છે. કેટિંગણ, સ્થાનિયકુલ અને વજ્ર શાખાના આર્ય તરિકની આચાર્યી એકડલની સ્ત્રી, શિવશિરિની પુત્રવધૂ અને પ્રહમિત્રની પુત્રી ગહપલાએ ઉપરનો મૂર્તિ કરાવી હતી. આ મૂર્તિ કુશન સમયની છે. કુશન સમય ઉપર આમળ ઉપર યોલીશું.

કુશન સમયના ૧૨મા વર્ષની જૈન મૂર્તિ ઉપરનો લેખ.

આ મૂર્તિ ધ્યાન કુદ્રામાં છે અને એક હસ્ત ખડિત થયેલો છે. આ મૂર્તિની ગાદીની બન્ને બાજુએ બે સિંહ રહેલા છે અને તેઓની મધ્યમાં બેસ રીલીક (થોડું ઉપર ઉપસી આવેલું કાંતરકામ) છે. મધ્યમાં એક ચતુષ્પ કોણાકૃત સ્તંભ ઉપર ચક્ર ઠારેલું છે. અને તેની બન્ને બાજુએ એક એક પુરૂષ બેઠેલો છે. સ્તંભની દક્ષિણ બાજુએ ચક્રકુસુમ હસ્તવાળી પાંચ પાંચ સ્ત્રીઓની બે હાર ઉભેલી છે; અને તેવીજ રીતે વામપાશ્વે પુરૂષોની હાર ઉભેલી છે. આ મૂર્તિના ઉપલખિત સ્થાન સંબંધી કંઈ નિશ્ચિત નથી, પરંતુ ૧૮૯૨ ના એપ્રિલ માસના લકનૌ મ્યુઝીઅમના રીપોર્ટમાં રાહલખંડમાં રામનગરમાં પુરાણા જૈન મંદિરની શૂભપાંચી બેઠી કાઢેલી કુશન સંવત ૧૦ વાળી મૂર્તિ ૩૦ કુહરે નિર્દેશેલા છે તે આ હોય એવું સંભવિત છે.

સં. ૧૦૨ વ ૪ દિ ૧૦ ઇતસ્ય પુર્વાયાં કોઢિયાતો ગણતો વસ્તનદાસિયાતો કુલતો
ઉચેન-

ગરિતો શાસ્ત્રાતો ગણિસ્ય આર્ય પુશિલસ્ય શિશિનિ દત્તિજાતિ.....તિહારિ નન્દિસ્ય
મગિનિયે નિવ

તેના સાવિકાનાં વદ્ધકિનિનં જિનદાસિ રુદ્ર દેવ દાતાગાલ્ય રુદ્રદેવસા નિના
રુદ્ર.....ગહમિત્ર.....

કુમારશિરિ વમદદાસિ હસ્તિસેના પ્રહશિરિ રુદ્રદતા જયદાસિ મિત્રશિરિ

સ. ૧૨ વર્ષના ચતુર્થ માસ ૧૦ મે દિવસે કેટિંગણ ખજાણાસીય કુલ અને ઉચ્ચાનગરી શાખાના આર્ય પુશિલની શિષ્યા.

દત્તિસા.....હરિ નન્દની ભગિનીની આચાર્યી સુતાર શ્રાવક અને શ્રાવકાઓ જ્વન-
દાસી રુદ્રદેવ, દાતા, ગાલા (ગામ) ની.

રુદ્રદેવસાગી, રુદ્ર.....પ્રહમિત્ર.....કુમારશિરિ વમદાસી (વામદાસી), હસ્તિ-
સેના, પ્રહશિરિ (પ્રહશી), રુદ્રદતા, જ્વદાસી, મિત્રશિરિ.....(મિત્રમ બરાબરું).

આ લેખમાં કેટિંગણ, ખજાણાસીય કુલ અને ઉચ્ચાનગરી શાખાના આર્ય પુશિલની શિષ્યાની આચાર્યી સુતાર શ્રાવકાઓએ મિત્રમ બરાબરું.

કુશન સંવત ૪૮ની સાલની સંભવનાથની મૂર્તિ.

લખનૌના સંપ્રહસ્થાનમાં આ મૂર્તિ જોવામાં આવી હતી. ઋષમનાથ, નેમિનાથ,

૧૨૬]

શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ

[વર્ષ ૧૩

પાર્શ્વનાથ, મહાવીરસ્વામિ વગેરેની મૂર્તિઓ મથુરાના પ્રદેશમાંથી એક કરતાં વધુ જાંબામાં જડી આવી છે. પરંતુ સંભવનાથની આ એક જ મૂર્તિ જડી આવી છે. રકાષ્ઠીઅન સમયની મૂર્તિઓના સંબંધમાં ખાસ નોંધણેલા જેવું એ છે, કે તે મૂર્તિઓ ઉપર લાંછન હોતાં નથી. તેથી જો લેખમાં આપ્યું હોય તો જ અમુક મૂર્તિ અમુક ભગવાનની છે, એ કહી શકાય. અન્યથા તેનો નિર્ણય કરવો અશક્ય છે. ચિહ્નોયુક્ત મૂર્તિઓ કરવાની પ્રવૃત્તિ ઘણું ખરું કુશાન સમય પછી થઈ હોય એવું ભાસે છે.

આત્યાર મુઘી કુશાન સમયની જે મૂર્તિઓ મઠી આવી છે તે સર્વથા લાંછન વિરહિત જ છે. ચિહ્ન સમેત જૂનામાં જૂની મૂર્તિ મી. સ્થિત્યને મળી આવી એ જ છે. લેખ વિનાની તે મૂર્તિ છે, પરંતુ તેની રચના વગેરે ઉપરથી તે ચતુર્થ અથવા પંચમ શતકની હોય એવું ધરાય છે. આ મૂર્તિને હસ્ત અને મસ્તક ખંડિત છે; મૂર્તિ ધ્યાન મુદ્રામાં છે. અને બંને બાજુએ સિંહોથી ઉત્તરભાગ માઠી ઉપર ચિરાજેલી છે. મધ્યમાં ત્રિરત્નનું ચિહ્ન છે. આ ત્રિરત્નના ચિહ્નની નીચે બે નાનાં ચક્રો આવેલાં છે. અને બંને બાજુએ એક હસ્તમાં પુષ્પ અને એક હસ્તમાં ચક્ર, એમ સ્ત્રી અને પુરુષ ઉભેલાં છે.

લેખ નીચે પ્રમાણે છે.

મહારાજસ્ય હુવ્વકસ્ય સંવચરે ૪૦૮ વ. ૨ દિ ૧૦૭ ઇ તસ્યપુવાયં કોદ્ધિયે
(ગણે) વમદા

સીયે કુલે પશ્ચ નગરિયે શાસ્ત્રાયે ધુજવલસ્ય શિશિનિયે ધુજશિરિયે નિ
વતના

બુધુકસ્ય વધુયે શવત્રન (?) પોત્રિયે યશાયે દન સંભવસ્ય પ્રોત્તિમાપ્ર
તિસ્તાપિતા

મહારાજ હુવ્વકના ૪૮ વર્ષે વર્ષા ઋતુના ખીજ માસમાં ૧૭ મે દિવસે (ઉપર કહેલે દિવસે) શવત્રનની પૌત્રી અને બુધુકની વધુ યશાયે કેટ્ટિયગલુ ખલદાસીય કુલ અને વજ નગરી શાખાની કુજવલની શિષ્યા ધુજશિરિની આજ્ઞાથી સંભવનાથની મૂર્તિને ખેસાડી. કેટ્ટિયગલુ, ખલદાસીય કુલ અને વજ નગરી શાખાની ધુજશિરિએ આ પ્રતિમા યશ પાસે સંભવનાથની ખેસાડાવી.

કુશાન સંવત ૫૮ની મૂર્તિ ઉપરનો લેખ.

સિદ્ધં નમ સર (સ) તમ મહરંજસ્ય હુવ્વકસ્ય સંવસરે અષ્ટપનપ્રસ્ય મસ ૩
દિવસ રણત

સ્યામ્ પુર્વાયાં પે (?) ગણે આર્યં ચેટ્ટિયે કુલે હરિત

માલકધિયાતો શા.....વાચકસ્ય હગિનાદિસ્ય શિશોગન.....
નગસેનો દનમ્ ।

અંક ૫]

કેટલાક અપ્રસિદ્ધ જૈન લેખો

[૧૨૭

સિદ્ધિ, નમસ્કાર; સરસતમ મહારાજ દુવિષ્કના ૫૮ માં વર્ષે ઉન્હાળાના ૩ માસમાં ખીજે દિવસે (ઉપર કહેલા દિવસે).....ગણુ આર્ય ચેટિયકુલ અને હરિમાલકલ (હરિત-માલકલ) જ્ઞાપ્યાના વાચક હામિની (ભગતનાંદ ?) ના શિષ્યના..... નામસેન (?) વું દાન.

સં. ૭૧ની મથુરાની જૈન મૂર્તિ.

આ મૂર્તિની ઉપલબ્ધિ ડો. કુહરે ૧૮૯૦-૯૧ના પોતાના ૧૮૯૦-૯૧ના Annual Progress Report માં બજાવી હતી. આ મૂર્તિની બંધા અને કમર બ વિભાગ છે. મૂર્તિની પાછળના સમયોરસ સ્તંભાકાર ભાગ ઉપર લેખ છે. તે બેકે ઉકેલવાને તથા સમજવાને મુશ્કેલ છે. તે પછુ તેનો કેટલોક ભાગ ઉકલી શકે એવો છે.

સમ ૭૦૧ વ ૧ વિ ૧૦૫

एतये पुत्रये ह

टिय (?) मुनशि मिता (?) ये (?)

मिनिरव सुषोति धितु

हेमदेवस्य.....

૭૧ મા વર્ષે વર્ષાના પ્રથમ માસમાં ૧૫ મે દિવસે (ઉપર કહેલા દિવસે) હેમ-દેવની મિનિરવની બેનની છોડીની છોડી..... મુનશિમિતાની

૭૪ની સાલની ચોમુખ પ્રતિમા.

આ ચોમુખ પ્રતિમાનો નિર્દેશ ૧૮૯૧-૯૨ ના Progress Report માં ડો. કુહરે કરેલો છે. આ મૂર્તિની આઠીની ચારે બાજુ પર લેખ છે. દરેક બાજુએ આસ રીલીફ છે. મધ્યમાં એક સ્તંભ ઉપર ચક્ર અને ઉભય બાજુ ત્રણ ત્રણ હસ્ત જોડી ઉભેલા ભક્તો આવેલા છે. દરેક બાજુએ લેખની બજાએ લીટીઓ છે, જે થોડી ઘણી વિચ્છિન્ન છે.

સં. ૭૦૪ પ્ર. ૧ દિ. ૫ અય વરણતો ગણતો

कुलातो वजनकरितो शाखातो अयशीरकातो

.....નધનસ્ય વાચકસ્ય શિશિનિયે અર્ય

गहवलाये पण तिवारिये शिशिनिये आर्य दासिये

देवस्य कुटूम्बिनये घरवलाये दति

.....સજુયે

૭૪ ની સાલમાં ઉન્હાળાના પ્રથમ માસમાં પાંચમે દિવસે.....દેવની પત્ની ધર-

૧૨૮]

શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ

[વર્ષ ૧૩

વાલનું, વારણગણ-કુચ વજ્ર નગરીશાખા અને આશક (સંભોગ)તી નધન....વાચકતી
.....શિષ્યા.....મહાવલાની આશાથી, દાન

સંવત ૮૦ની મથુરાની મૂર્તિ

સિદ્ધ મહરજસ્ય વાસુદેવસ્ય સં ૮૦ હમવ ૧ દિ ૧૦૨ एतस्य पुष्यां सावको
स धित संघनाधिस (?) वधुये बलस्य

મહારાજ વાસુદેવના રાજ્યમાં ૮૦ વર્ષે હેમનંતા પ્રથમ માસમાં ૧૨ મે દિવસે આવક
.....સ....ની પુત્રી બલની.....સંધનન્દિની વધુ... ..

સં. ૬૯ની સાલના લેખવાળું મથુરાનું બાસ-રીલીફ

(શેડું ઉપર ઉપસી આવેલું કોતરકામ)

પીળા રેતીના પથર ઉપર કોતરેલા બાસ-રીલીફના કકડાના ઉચ્ચ પ્રાંતે એક
લેખ કોતરેલો છે. આ બાસ રીલીફના બે ચોરસ આકારના ભાગો છે. ઉંચેના ચોરસ
ભાગ સારી હાથતમાં છે. અને તેના ઉપર સ્તૂપનો આકાર છે. સ્તૂપની આસપાસ બે
જિનની મૂર્તિઓ છે. એક મૂર્તિ પર છત્ર છે અને બીજી કણ્ણવાળી છે એટલે પાર્શ્વ-
નાથની. નીચેના ભાગમાં એક હસ્ત જાયો અને બીજો હાથ જ્ઞાના ઉપર મુકેલો એમ
એક સ્ત્રી ઉભેલી છે તેની વામપાશ્વે એક અર્ધ નમ પુરૂષની આકૃતિ છે. કમર ઉપર જ
માત્ર વજ્ર છે. પુરૂષની વામ પાશ્વે બે સ્ત્રીની નાની આકૃતિઓ છે અને તેઓની
પાછળ પ્રણામ કરીને એક વૃક્ષતળે ઉભેલા નાગની આકૃતિ છે.

સિદ્ધ સં ૯૦૯ મિ. ૨ દિ ૧૦૬ કોટિયાતો ગણતોઠનીયાતો વૈરાતો
શાસ્ત્રાતો ઓર્યેસુર

શિશિનિ ધમશિરિયે નિવર્તના...મહદતસ્ય ધિતા ધનહથિ

A અનઘ શ્રેષ્ઠિ વિજા B કળ શ્રમણ

સિદ્ધ ૬૦૬વર્ષે શ્રીષ્ઠ ઝટુના ૬૬તીમ માસમાં ૧૬મે દિવસે ક્રોટિયમણની રજાનીય કુલની
વજ્ર શાખાની આવસુવની.....શિષ્યા ધમ શિરિની આશાથી મહ દતની પુત્રી.....
ધનહથિ.

A અનઘ શ્રેષ્ઠિ વિજા (વિજા) B કુલ્ય શ્રમણ

આ લેખમાં પશુ ક્રોટિયમણના, રજાનીય કુલના અને વજ્ર શાખાના અર્થ સરની
શિષ્યા ધમ શિરિના ઉપદેશથી મહદતની પુત્રીએ બિમ્બ ભરાવું છે.

અન્ય લેખ.

ગોશલસ્યધિતા મિત્રાયે દાનમ્

જોશાલની પુત્રી મિત્રાનું દાન

અંક ૫]

કેટલાક અપ્રસિદ્ધ જૈન લેખો

[૧૨૬

(અમોઘ) દત્તસ્યમાર્યાયે કોઢિયે.....

.....પ્રતિષ્ઠાપિત મહંતાંપૂજાયે

કોટિ.....અમોઘ કૃતની બાર્યાએ અર્હંતની પૂજા વાસ્તે પ્રતિષ્ઠા કરાવી. ઉપરના લેખો કુશન સમયના છે. કુશન રાજાએ! કનિષ્ક, હુવિષ્ક, વશ્વિષ્ક અને વાસુદેવ પ્રાસદ છે. કનિષ્ક યુદ્ધ ધર્મને એક મહાન સ્તંભ હતો. તેણે યુદ્ધ ધર્મ ફેલાવવા વાસ્તે અનેક ઉપાયો યોજ્યા હતા. આ રાજાના સમયના સંબંધમાં પાશ્ચાત્ય વિદ્વાનોમાં ઘણા મતભેદ છે. મુખ્ય ત્રણ કલ્પનાઓ છે અને તેના વિભાગ કરતાં ૧૧ થવા જાય છે. એ સંબંધમાં અત્ર લંબાચુર્મા ઉતરવું ઉચિત નથી. સમાસન ડો. ફક્ષીટના કથન પ્રમાણે કનિષ્ક વિક્રમ સંવતનો ઉત્પાદક છે. આના પ્રમાણે કનિષ્કનો જન્મ ઇ. સ. પૂર્વ ૫૬ થાય. મીં સ્મીયાના મત પ્રમાણે કનિષ્કનો સમય ઇ. સ. ૧૨૫ પછીથી છે. મીં દેવદત્ત ભાંડારકરના મત પ્રમાણે કુશન સમયના લેખોના સાલ્કર્માથી એ સ્વતંત્ર મૂકી દેવામાં આવ્યા છે. આ મત પ્રમાણે કનિષ્કનો જન્મ ઇ. સ. ૨૦૬ની પછી થાય. મીં આર. ડી. બેનરજીએ ધ્રતર કલ્પનાઓનું પ્રમાણપુસ્તક અપાયાથર્થ યતાવીને કનિષ્ક શક સંવતનો ઉત્પાદક હતો એ સાબીત કરી આપ્યું છે. આ ઉપરથી કનિષ્ક ઇ. સ. ૭૮ ના અરજામાં થયો હતો તે માનવું ઉચિત લાગે છે.

મીં બેનરજીની માન્યતા પ્રમાણે કનિષ્ક, હુવિષ્ક અને વાસુદેવનો સમય નીચે પ્રમાણે છે.

ઇ. સ. ૭૮ કેદકાષ્ઠસીસ ધીગ્નનું મૃત્યુ, કનિષ્કનું રાજ્યારોહણ અને કુશન સંવત્ની સ્થાપના.

ઇ. સ. ૯૧ હુવિષ્કને રાજ્યની સગામ મળે છે અને કનિષ્ક ચીન તરફ બળવો બેસાડવાને જાય છે.

ઇ. સ. ૧૨૩ કનિષ્કનું મૃત્યુ અને વાસુદેવનું રાજ્યારોહણ.

ઇ. સ. ૧૪૦ હુવિષ્કનું મૃત્યુ અને વાસુદેવનું રાજ્યારોહણ.

૯ મા વર્ષની મૂર્તિની સાલ આ પ્રમાણે ઇ. સ. ૮૭ થશે તેવી રીતે ધીજી મૂર્તિઓના લેખના સંબંધમાં જાણવું.

મૂર્તિઓના લેખો જોતાં સ્પષ્ટ સાલુમ પડે છે કે તેની ભાષા સંસ્કૃત અથવા તેા પાલી નથી, પરંતુ અપભ્રંશ સંસ્કૃત છે. તેના ઉદાહરણ તરીકે પ્રથમ લેખના શિવશિરિસ્ય વધૂ, કુટુમ્બિનિયે, ક્વિત્, વગેરે પર્ચાપ્ત છે. મથુરાનું શિવ આજ રીલીશીથી બરપૂર છે તે જાણીતું છે. સિહો, ત્રિરતનચક્ર, અર્હાંજલિ પુસ્તકો અને સ્ત્રી લકતોની આકૃતિઓ વિશેષ જાણીય છે. લાંબનના સંબંધમાં ઉપર કહ્યું તેમ અત્યાર સુધી ઉપલબ્ધ સ્કાંર્થીઅન સમયની મૂર્તિઓને વિશેષ લાંબન હોતું નથી. મૂર્તિઓ ઘણે ભાગે આર્યાઓના ઉપદેશથી સ્ત્રીઓએ બેસાડેલી છે. એક લેખમાં સુતારો અને તેમની સ્ત્રીઓએ મૂર્તિ કરાવ્યાનું કહે-

૧૩૦]

શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ

[વર્ષ ૧૩

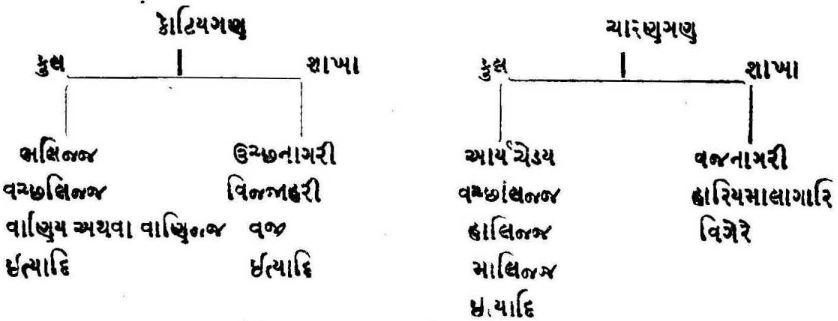
વાર્મા આબુ' છે. ઓઓની ઓળખાણ વારતે તેમના પિતા, સ્વામિ અને સાસુ વિગેરેનાં નામે આપેલાં છે.

મી. આર. ડી. બેનરજી પ્રથમ મૂર્તિના સંબંધમાં કહે છે કે તે દિગમ્બર મૂર્તિ છે પરંતુ આ મતાર્થ નથી. કારણ કે ઉપર જણાવેલા લેખોમાં તે મૂર્તિઓ દિગમ્બર સંપ્રદાયની હોય એવું માનવાને કશું પણ આધાર નથી. તે લેખો સ્પષ્ટ બતાવે છે કે મૂર્તિઓ શ્વેતાચર સંપ્રદાયની છે. લેખોનું પૃથક્કરણ કરતાં આપણને માલુમ પડે છે કે આ મૂર્તિઓ જેમના ઉપદેશથી કરાવવામાં આવી છે તે આર્યોને આચાર્યો મુખ્યત્વે કરીને કોટિગણ, સ્થાનીયકુલ અને વૈર શાખાના છે.

કુશન સંવત ૯	૧૨	૪૮	
કોટિયગણ સ્થાનિય કુળ વૈરશાખા	કોટિયગણ બ્રહ્મદાસીય કુળ ઉચ્ચે નગરી શાખા	આર્ય પુશિલચ શિષ્યા દતિલા વજ્ર નામરી શાખા	કોટિયગણ બ્રહ્મદાસીય કુળ વજ્ર નામરી શાખા
			ધુલ્વલીની શિષ્યા ધુજ શરી.

૫૮	૭૪	૯૯	
આર્ય ઓટય કુલ હરિતમાલકય શાખા	વાચક મગનન્દિ શિષ્ય નાગસેન	વાણ્યગણ ... -- કુલ વજ્ર નામરી શાખા	કોટિયગણ દાણિય કુલ વૈ શાખા
		ગહવલા	આર્ય સુરની શિષ્યા ધર્મશ્રી

આ ગણ, શાખાઓ અને કુલોને કલ્પસૂત્રની સ્થવિરાગલી સાથે સરખાવતાં તે બરાબર મળતાં આવે છે. કલ્પસૂત્રમાં આપેલા ગણો અને શાખા કુલો નીચે પ્રમાણે છે.

એક સ્થાને વાચક શબ્દનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે. સાધુઓનાં નામ આગળ આર્ય અને આર્યોઓનાં નામ પાછળ શ્રી લગાડવામાં આવેલા છે જે કલ્પસૂત્રમાં આપેલા સાધુઓનાં નામોનું બરાબર તાદસ્ય છે; ઉદાહરણ તરીકે, આર્યતારક આર્યસુર, અને સિવશ્રી. કુશન સમયમાં મથુરા અને તેના સન્નિબંધ પ્રદેશ જૈન ધર્મથી અંકિત હતા અને શ્વેતાચર સંપ્રદાયના આચાર્યોના ઉપદેશનું એ ઉત્તમ દળ હતું તે કથનની આવશ્યકતા જણાતી નથી.

C.

‘મધુચિન્દુ’ના દર્શાન્તનું પર્યાલોચન

(લે. પ્રો. હીરાલાલ ર. કાપડિયા એમ. એ.)

નૈન સાહિત્યમાં મધુચિન્દુનું દર્શાન્ત આવે છે એ વાત સુપ્રસિદ્ધ છે, પણ એ વિષે કયાં કયાં ઉલ્લેખ છે, કાણે આ દર્શાન્ત પ્રથમ રજૂ કર્યું છે ઇત્યાદિ બાબતો બહુ થોડી ભક્તિ જાણતી હોય એમ લાગે છે એટલે મુખ્યત્વે એમને અનુલક્ષીને આ લેખ હું લખવા પ્રેરાયો છું.

શુભાદયની પેસાઈ (પૈશાચી) બાબામાં રચાયેલી અને આજે અનુલબ્ધ એવી જિહ્વકુહા (બુંદલકથા)ના પ્રાચીનતમ રૂપાંતર તરીકે આધુનિક સાક્ષરો દ્વારા ઓળખાવાતી અને મોઢામાં મોઢી વિક્રમની છટ્ટો સદીમાં સંવદાસમણિ વાચકને હાથે સર કરાયેલી ‘વસુદેવ-હિંદીની કહુપતિ (કથોત્પત્તિ)ના લખાણ પ્રારંભમાં આડમાં પૃષ્ઠમાં ગણમાં મધુચિન્દુનું દર્શાન્ત અને એનો ઉપનય નજરે પડે છે. આ કૃતિ ‘જર્મણ મરહટ્ટી’માં રચાયેલી છે અને એના એક ખંડના એ અંશ છપાયા છે, જ્યારે ધર્મસેનમણિકૃત ખીજો ખંડ જે સુમારે ૧૭,૦૦૦ શ્લોકો જેવડો છે તે અપ્રસિદ્ધ છે. હાલમાં પહેલા ખંડનો ગુજરાતી અનુવાદ પ્રસિદ્ધ થયો છે. એટલે મધુચિન્દુના દર્શાન્તાદિનો પરિચય આ પ્રાચીન ગ્રન્થમાંથી મેળવવાનું કાર્ય પાઈય બાબા ન જાણનારને માટે સુમમ અન્યું છે. તેમ છતાં આના ઐતિહાસિક પર્યાલોચન માટે એનો સારાંશ હું અહીં આપું છું જેથી એમાં કંઈ વધવડ આગળ ઉપર થઈ છે કે કેમ તે વિષે જોડાપોહ થઈ શકે.

દર્શાન્ત અને એનો ઉપનય—વિષયસુખના નિરૂપણાથે ‘મધુચિન્દુ’ દર્શાન્ત વસુદેવહિંદીમાં નીચે પ્રમાણે અપાયું છે:—

એક પુરુષ હતો. તે અનેક દેશોમાં અને નગરોમાં ફરતો હતો. એક વેળા એ એક સાર્થ સાથે એક જંગલમાં પેઠો. ચોરાએ એ સાર્થને લૂંટી લીધો. એનાથી છૂટા પડેલો અને ખેતીકળો અનેલો એ પુરુષ આમ તેમ જમતો હતો. એવામાં મહોનમત જંગલો હાથીએ એના ઉપર હુમલો કર્યો. એણે નાસવા માંડ્યું. એવામાં તૃણ અને દર્ભ વડે ઠંકયેલા પુરાણા કૂવા તરફ એની નજર પડી. એ કૂવાને કઠિ એક વડનું મોડું ઝાડ હતું. એની વડવાઇએ કૂવામાં લટકતી હતી. જયને ભાર્યો એ પુરુષ વડવાઈ પકડીને કૂવામાં લટકી પડ્યો. એણે નીચે જોયું તો એને માલમ પડ્યું કે અહીં તો મોહું પહોળું કરીને એને જાણે ગળી જવા માંડતો હોય તેવો એક મોટો અજમર છે. વચમાં ચારે બાજુએ એકેકે બચકર ચાપ ડાંખ મારવા તકપી રહ્યા હતા. એક કાળો હિંદર અને એક ઘોળો હિંદર વડવાઈને ઉપરથી (હાંત વડે) કાપતા હતા. પેલો હાથી ત્યાં આવી પહોંચ્યો અને એ સૂંઢથી એ પુરુષના કેશાગ્રને અડક્યો. એ વડ ઉપર મોટા ઘેરાવાવાળો એક મધપૂડો હતો. પેલા હાથીએ એ ઝાડને ખૂબ હલાવ્યું એટલે પવનને લકને કેટલાક મધનાં ટીપાં (મધુચિન્દુઓ) પેલા પુરુષના મુખમાં પડ્યાં. એ રસભર એને ચાટવા લાગ્યો. મધપૂડામાંથી ઊડેલી મધમાખો એને કરડવા માટે ચારે તરફથી એને ઘેરી વળી.

જાણકુમારે આ પ્રમાણે પ્રભવને કહ્યું અને પૂછ્યું કે આવી દશામાં રહેલા એ પુરુષને શું શુભ છે? પ્રભવે જવાબ આપ્યો કે મધનાં ટીપાં ચાટવા મળ્યાં એ સુખ; બાકી ખીજું

૧ જિનપ્રભસૂરિએ સિદ્ધાન્તામરતવમાં આ કૃતિનો આ નામથી ઉલ્લેખ કર્યો છે.

૧૩૨]

શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ

[વર્ષ ૧૩

બધું તેા દુઃખ. જ'શુકુમારે કહ્યું કે જ્ઞાતી વાત. પછી એમણે એના ઉપસંહાર કર્યો તેા સમીકરણ દ્વારા હું અહીં રજૂ કરું છું:—

પેલો પુરુષ=જ'સારી જીવ.

જ'મલ=જ-મ, જરા, રોમ અને મરણથી વ્યાપ્ત સંસાર.

જ'મલી હાથી=મૃત્યુ.

કૂવો=દેવભવ અને મનુષ્યભવ એમ બે જાતના ભવ.

અજગર=નરકગતિ અને તિથિ'અગતિ એમ બે જાતની મતિ.

ચાર સાપ=દુર્ભતિમાં લઈ જનારા ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ રૂપ ચાર કપાયો.

વડવાઈ=જીવનકાળ યાને આયુષ્યની દોરી.

કાળા અને ઘોળા ઉંદર=અધારિયું અને અજવાળિયું એમ બે પખવાડિયાં.

ઉંદરના ઢાંત=રાત અને દિવસ.

ઝાડ=કર્મબંધનાં કારણરૂપ અચિરતિ અને મિથ્યાત્વ.

મધ=ઇન્દ્રિયોના શબ્દ, સ્પર્શ, રસ, રૂપ અને ગંધ એ વિષયો.

મધમાખીઓ=શરીરમાં ઉત્પન્ન થતા રોગો.

જ'શુકુમારે આ પ્રમાણે ઉપસંહાર કરી એ વાત સ્પષ્ટ કરી કે મધનાં ટીપાં આખવાથી જે સુખ મળે છે તે તેા સુખની કલ્પના જ છે. એમણે પ્રભવને પૂછ્યું કે કોઈ ગગનચારી એ પુરુષને કહે કે મારો હાથ પકડ, તને અહીંથી બહાર કાઢું તેા એ પુરુષ હા પાડે ખરો ? પ્રભવે કહ્યું કે એ દુઃખપ્રાપ્તિ છૂટવા કેમ ન ઇચ્છે ? જ'શુકુમારે કહ્યું કે જ્ઞાનને લઈને કદાચ એ ના પાડે, કેમકે એને મધનાં ટીપાં ચાટવામાં રસ છે. એટલે એ એમ કહે કે મને આ ટીપાંનો આસ્વાદ લઈ લેવા દે, પછી મને બહાર કાઢજે. પણ એને સંતોષ કયાથી થય ? એનો વડવાઈરૂપ આધાર કપાઈ જતાં એ અજગરના મોંમાં જરૂર પડે.

આમ જ'શુકુમાર અને પ્રભવસ્વામીના સંવાદના એક અંશ તરીકે આ દર્શાવે અહીં રજૂ કરાયું છે અને એ દ્વારા પ્રભવસ્વામીએ જે વિષયસુખની તારીફ કરી હતી તેનો રહિયો અપાયો છે.

એમ જણાય છે કે આ વસુદેવહિંદીની હકીકતને સામે રાખી આ પ્રસંગ કલિ-કાલસર્વજ્ઞ હિંમચંદ્રસૂરિએ પરિશિષ્ટપર્વ (સ. ૨) માં જ'શુ અને પ્રભવના સંવાદરૂપે રજૂ કર્યો છે. ૧૯૦મા પલ્લમાં કહ્યું છે કે વિષયસેવનનું સુખ એ સરસવ કરતાં પણ ઓછું છે, અને દુઃખ ઘણું છે. દા. ત. મહુષિંદુના દર્શાવેલ પુરુષ. આમ કહી આ જ દર્શાવે શ્લોક. ૧૯૧-૨૧૪ માં અપાયું છે ત્યારબાદ શ્લોક. ૨૧૫-૨૧૮ માં એની ભાવના અર્થાત્ જીવનયનું સ્પષ્ટીકરણ છે. આમ પરિશિષ્ટપર્વમાં ઉપયુક્ત જમણ મરહડીમાં અપાયેલી હકીકત સંસ્કૃતમાં અપાઈ છે.

યાકિની મહત્તરાના ધર્મસનુ તરફ સુવિખ્યાત હરિભદ્રસૂરિએ સમરાષ્ટ્રન્યયચરિયાના ખીજા ભવના લમભમ અંતમાં ૨ વિષય સેવનનું સુખ કંઈ નથી, પણ દુઃખ ઘણું છે, એ સિદ્ધ કરવા માટે એક નાય (સં.ચાત) અર્થાત્ ઉદાહરણ પલ્લમાં રજૂ કર્યું છે. એ ઉદા-

૨ સંસ્કૃત છાયાવાળી આવૃત્તિ પત્ર ૧૩૫-૧૩૬.

અંક ૫]

‘મધુમિન્દુ’ના દૃષ્ટાન્તનું પર્યાયોચન

[૧૩૩

હરણુ તે દ્રવ્યત મધુમિન્દુનું દર્શાત છે. આમાં પુરુષ માર્ગથી બ્રહ્મ ચર્ષ અટવીમાં જ્ય છે એમ કહી અટવીનું વર્ણન ગણમાં કરાયું છે. એવી રીતે હાથીનું પણ ગણમાં અને વિશેષમાં જ્ઞામી દિશામાંથી આવતી રાક્ષસીનું પણ ગણમાં વર્ણન કરાયું છે. વસુદેવહિંદી કે પરિશિષ્ટપર્વમાં રાક્ષસીનો ઉલ્લેખ નથી. એટલી જ્ઞાની આ વિશિષ્ટતા છે. વડના વૃક્ષની જ્ઞામીપ આવી પહોંચતા યું અને છે, એ હકીકત પછમાં રજુ કરાઈ છે. અહીં વસુદેવ-હિંદી વગેરેની માફક એક અજ્ઞરનો ઉલ્લેખ છે. પુરુષને અંગે અધી બાબત કહ્યા પછી ઉપસંહાર-ઉપનય પછમાં અપાયો છે. રાક્ષસીથી જરા (બડપણ)નો નિર્દેષ કરાઓ છે. આમ મધુમિન્દુનું દર્શાત પછમાં પૂરું પાડનાર તરીકે આ સૌથી પ્રાચીન પાઠ્ય સાધન છે, એમ જણાય છે.

પ્રણમ્નસૂરિએ સમરાધ્યવ્યચરીય ઉપરથી સમરાદિત્યસંક્ષેપ નામનો ગ્રંથ, વિ. સં. ૧૩૨૪ (વારિશિ-પક્ષ-અક્ષ)માં સંસ્કૃતમાં રચ્યો છે. HIL. (Vol. II, p. 522n). આ ગ્યનાવર્ષ તરીકે ઈ. સ. ૧૨૧૪નો ઉલ્લેખ છે તે વિચારણીય છે, આ કૃતમાં ખીજ ભવમાં મધુમિન્દુનું દર્શાત ઉપનય સાથે છે. આ ગ્રંથ ડો. યાકોબીએ સંપાદિત કર્યો છે. અને તે જૈન ધર્મ પ્રસારક જ્ઞાના તરફથી છપાયો છે. આત્માનંદ સભા તરફથી પણ એ પ્રકાશિત થયો છે અને એમાં શ્લો. ૩૨૧-૩૩૮માં મધુમિન્દુનું દર્શાત અપાયું છે. અને શ્લો. ૩૩૯-૩૪૪માં ઉપનય છે. ૩

ઉત્તમવિજ્ઞયના દ્વિષ્ય પદ્માવજ્યે સમરાધ્યવ્યચરીયને આધારે ગુજરાતી પછમાં સમરાદિત્યકેવળાનો રાસ રચ્યો છે. વિ. સં. ૧૮૭૯ સાં પૂર્ણ કરેલા એના જ ખીજ ખંડની સાતમી ઢાળમાં આ દર્શાત તેમ જ એનો ઉપસંહાર છે.

દિગંબર આચાર્ય હરિષેણે શકસંવત્ ૮૫૩ (ઈ. સ. ૯૩૧-૩૨) માં વહવાણુમાં સંસ્કૃતમાં વૃહત્કથાકોશ રચ્યો છે. એમાં સંસ્કારના અર્થ સુખને બહુ માનનાર ત્રિવિક્રમનું કથાનક દરમાં ક્રમાંકરૂપે અપાયું છે. આ કથાનક તે મધુમિન્દુના દર્શાતરૂપ છે. એમાં હાથીને બદલે “વાઘનો” ઉલ્લેખ છે. વાઘ જરાડા પાડતો કૂવામાં પડેલા પુરુષની જ્ઞામીપ આવે છે, અને પમના નખ વડે એને સ્પર્શે છે, પણ એને પકડી શકે તેમ ન હોવાથી એ શરના સ્તંબને પમ વડે હલાવે છે. એ સ્તંબ ઉપરના મધપુડામાંથી મધનું એક મધુર મિન્દુ પડે છે, અને એનો આસ્વાદ પેલો પુરુષ લે છે. હરેરા મૂળને કાપે છે, અને અજગરે એ માણુચના એ પમ પકડયા છે, અને ચારે દિશામાં રાતી આંખવાળા કયાનક સાપ છે તેમ છતાં પેલો પુરુષ મધના ટીપાના આસ્વાદના સુખને દિવ્ય માને છે. આમ કથાનક આખી એનો ઉપનય સમજવતાં વાઘ એટલે મૃત્યુ ઈલાદિ હકીકત કહેવાઈ છે.

જયરામે માયા હંદમાં ધર્મપરીક્ષા રચી હતી. એને ‘પદ્મિયા’ હંદમાં હરિષેણે વિ. સં. ૧૦૪૪માં ‘અપભ્રંશ’ જાપામાં ચૂંથી. આ ધર્મપરીક્ષામાં તેમ જ વિ. સં. ૧૦૭૭માં અમિતગતિએ સંસ્કૃતમાં રચેલી ધર્મપરીક્ષામાં મધુમિન્દુનું દર્શાત છે. એમ ડો. ઉપાધ્યેએ બૃહત્કથાકોશના ટિપ્પણ (૫. ૩૮૮) માં સૂચવ્યું છે.

૩ ડો. યાકોબીની આઠ્ઠાઈ પ્રમાણે શ્લો. ૩૨૦-૩૩૭ અને શ્લો. ૩૩૮-૩૪૩ છે.

૪ જમગ્ર રાસ જિનેન્દ્રસૂરિના રાજ્યમાં વિ. સં. ૧૮૮૨માં વસંત પંચમીએ પૂર્ણ કરાયો છે.

૧૩૪]

શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ

[વર્ષ ૧૩

સૌ. કમળાબેન અમીચંદ તરકથી ઈ. સ. ૧૯૩૫માં પ્રસિદ્ધ કરાયેલી શ્રી સજ્જા-યમાળા (૫. ૪૪૪-૪૪૬) માં મધુચિદુઆનો સજ્જાય છે. એની આતમ પંક્તિ નીચે મુજબ છે:—

“ ચત્સુપ્રમોદ મુનીશ્વર જલ્પે, અમળ મુખ ધમ માગીયે ”

આ ઉપરથી આના કર્તા કાઈ ચત્સુપ્રમોદ નામના મુનિ છે એમ સમજી શકાય છે.

આ સજ્જાયમાં બે અજ્ઞરનો અને પેલા પુરુષને દુઃખમાંથી છોડાવવા આવનાર તરીકે વિમાનમાં આવેલા વિદ્યાધરનો ઉલ્લેખ છે. આનો ઉપનય સમજાવતાં બે અજ્ઞરથી તિર્થંચ અને નરક (મતિ)નો, વિદ્યાધરથી સદ્ગુરુ (સદ્ગુરુ)નો અને વિમાનથી ધર્મનો નિર્દેશ કરાયો છે.

પ્રો. વિન્ડર્નિસે A History of Indian Literature (Vol. II, p. 5-23) માં મધુચિદુના દર્શાવેલ ‘the parable of the man in the well’ તરીકે એ જાણાવ્યું છે. આમ કરવા પૂર્વે એમણે કહ્યું છે કે પુષ્કળ કથાઓ, દર્શાવેલ (parables) અને પરી-વાતાઓ જે સમસાધ્યચરિયમાં અપાઈ છે તેમાંના ઘણા વિષયો ભારતીય કથાત્મક સાહિત્યમાં જોવાય છે અને કેટલાક દુનિયાભરના (universal) સાહિત્યમાં જોવાય છે. HIL (Vol. II, p. 417) માં આ દર્શાવેલો ઉલ્લેખ છે. વિશેષમાં આ પુસ્તકના પરંપરા પૃષ્ઠમાં આ દર્શાવેલ માટે Vol. I, p. 408 જોવાની ભલામણ કરાઈ છે: આ પૃષ્ઠ ઉપર મહાભારત (આ-પવ’, અં ૫-૬) માં સુદ વિદુર ધૃતરાષ્ટ્ર રાજાને કૃવામાંના માણસને લગતું દર્શાવેલ કહી ઉપનય સમજાવે છે એવો ઉલ્લેખ કરી એ સમમ હકીકત એમણે અંગ્રેજીમાં આપી છે. એ આપણે અહીં વિચારીશું:—

એક મોડું જાઠ અરણ્ય છે. એમાં એક દુર્મન વન છે. એમાં સિંહ, વાઘ, હાથી વગેરે ભયંકર, ક્રૂર અને માંસાહારી પ્રાણીઓ વસે છે. એક બ્રાહ્મણ આ વનમાં જૂલો પડે છે અને આ વનની વિષમતા જોઈને ગભરાઈ જાય છે. એમાંથી બહાર નીકળવા એ કાંઈ મારે છે તો એને જણાય છે કે એ વનની ચારે બાજુ જાળો હતી અને એક ભવાનક સ્ત્રી બે હાથ વડે એને બાંધીને રહેલી હતી. વિશેષમાં પર્વતના જેવા જિંચા અને પાંચ પાંચ માથાવાળા નાગો પણ આ વનની ચારે તરફ હતા. વળી આકાશને અડકે એવડાં જિંચાં જાડ હતાં. આ વનની વચમાં ઘાસથી છવાયેલો અને ગૂઢ વેલો વડે લીંટળાયેલો એવો એક કૂવો હતો. પેલો બ્રાહ્મણ આમાં પડ્યો. એણે એ વેલની શાખાઓની જાળોને પકડી રાખી. જેમ ડીંટાએ વળજેલું ફણસતું ફળ નીચે લટકે છે તેમ પણ ઉપર અને માથું નીચે એમ એ લટક્યો.

એવામાં એને બીજો ઉપદ્રવ થયો. એણે એ કૂવામાં મહાપરાક્રમી મહાનામ જોયો. અધૂરામાં પૂરું કૂવાના ઢાંકણા આજળ એક કાળો છ મોઠાવાળો અને બાર પખવાળો હાથી આવતો દીડો. એ કૂવાને ઢાંકી દેતા ઝાડની ડાળીઓમાં મધ તૈયાર કરતી અનેક જાતની મિઠામણી મધમાખીઓ હતી.

મધ ધારાવધ ટપકવા લાગ્યું. એટલે પેલા બ્રાહ્મણે તો એ ખૂબ આસક્તિથી પીવા માંડ્યું. આટલાં બધાં સંકટમાં હે:વા છતાં એ તો મધ પાછળ લટકે જન્યો અને પોતાની વિચિત્ર પરિસ્થિતિથી એને જરા પણ ખેદ ઉત્પન્ન થયો નહિ.

અંક ૫]

‘મધુખિન્દુ’ના દષ્ટાન્તરું ધર્મલોચન

[૧૩૫]

આ બાળુ ને ઝાડને વગળીને આ બ્રાહ્મણુ લટકતો હતો તે ઝાડને કાળા અને ઘોળા ઉંદરો કાતરવા લાગ્યા. આમ જાત જાતના ભયમાં સપડાયેલો બ્રાહ્મણુ તો મધનો સ્વાદ લેવામાં જ લીન રહ્યો.

ધૃતરાષ્ટ્રે વિદુરની પાસે આ વાત સાંભળી એણે એને પૂછ્યું કે પેલા બ્રાહ્મણુને આમાં આનંદ કેમ પડે છે? વિદુરે કહ્યું કે આ તો મોક્ષને જાણનારાએ કહેલું ઉપાખ્યાન છે. ને અરણ્ય છે એ મોટો સંસાર છે; દુઃખ વન તે મદન સંસાર છે. વ્યાલો એ વ્યાધિઓ છે; મહાકાય સ્ત્રી એ રૂપ અને વર્ણનો નાશ કરનારી ભરા (ધડપણુ) છે; કૂવો તે સ્ત્રીરધારી જીવોનો દેહ છે; એને તળિયે ને મહાનાગ વસે છે તે કાળ છે કે ને સર્વ દેહધારી જીવોના પ્રાણુને હરે છે. ને વેલોમાં એ સપડાયો હતો તે જીવનની આશા છે. કૂવાના ઢાંકણુ આગળ આવેલો પેલો જ મોઢાવાળો અને બાર પત્રવાળો હાથી તે જ ઋતુઓ અને બાર મહિનાવાળો સંવત્સર (વર્ષ) છે; પેલા ઉંદરો તે રાત અને દિવસ છે; મધમાંખીઓ તે કામ છે, મધની ધારા તે કામના રસ છે ૫

આ ઉપાખ્યાનને અંગે વિન્ટર્નિલ્સ દહે છે કે આ સાચે ભારતીય શ્રમણુ કાવ્ય છે. આનું મૂળ ઔદ્ધ છે એમ કહેવાયું છે, પણ જૈનોના અને ભારતના અન્ય સાધુ-સંપ્રદાયોના જીવનના ખ્યાલ સાથે આ ઉપાખ્યાન નેટલું અનુરૂપ છે તેના કરતાં કંઈ એ ઔદ્ધ દષ્ટિ સાથે વધારે અનુરૂપ નથી. તેમ છતાં આ કથાનકનો ને પશ્ચિમમાં સંચાર થયો તેમાં આ ઉપાખ્યાનના ઔદ્ધ રૂપાંતરો (version) કારણ રૂપ છે, કેમકે ક્યોસમ અને બેઅસફ (Barlaam and Joasaph) અને “કલીલહ વ દિમ્નહ” નેવાં લોકપ્રિય પુસ્તકોની મારફતે સાહિત્યનું ને વહેણુ પશ્ચિમ તરફ વહ્યું તે વહેણુની સાથે એમણે પશ્ચિમના સાહિત્યમાં પ્રવેશ કર્યો. પાછળથી એણે આંતરરાષ્ટ્રીય ગ્રંથપ્રધારણુ કયું. પણ જર્મનીમાં એ રી-ટ (Rückert) નાં સુદર કાવ્ય “નામે Es war ein Mann in Syrerland” ઢાંકી સૌથી વિશેષ પરિચિત થયું. આ કાવ્યનું નિકટવર્તી મૂળ “નેલાલેહ-ડીન

૫ આ સમગ્ર ઉપનય છઠ્ઠા અધ્યાયમાં અપાયેલો છે.

૬ આ કથાના સંબંધમાં બેન્-જમિન ઇ. સિમથે સંપાદિત કરેલી The Century Cyclopaedia of Names (Vol. I, p. 121) જોતાં જણાય છે કે આ રમંદશી કથા (romance) છે. એમ સંભવિત લાગે છે કે ઉમાસ્કન્ધના સેન્ટ જોન કે જેઓ આદ્ય સૌકમાં સિરિયાના પાદરી હતા તેમણે આ કથા લખી છે. ઈ. સ. ની ૧૩મી સદીમાં એનું લેટિનમાં ભાષાંતર થયું છે. આ કથામાં જલોમના સાહસોનું વર્ણન છે. આ કથાના બનાવોનું મૂળ ભારતીય હોય એમ મોટે ભાગે લાગે છે. શેક્સપીયરના “મર્ચન્ટ ઓફ વેનિસ” નામના નાટકમાં ને મંજૂષા (casket) ની પસંદગીની વાત આવે છે તે ભાગ આ કથાને આભારી છે.

૭ મહમ્મદ હસન મુસૈફીએ સંપાદિત આ કૃતિ (૫ ૩૧) માં જુહાં એદાનના કથન મુજબ “કરટક-દમનક” નામની સંસ્કૃત કથાના અનુવાદોની નોંધ છે. જેમકે આ સંસ્કૃત કથાના ટિપ્પેટી ભાષામાં અને ઇ. સ. ૫૯૦માં પહેલવીમાં અનુવાદ થયા છે. આ પહેલવી અનુવાદ ઉપરથી ઇ. સ. ૭૫૦માં અરબી અનુવાદ (કલીલહ વ દિમ્નહ) થયો છે. એના ઉપરથી ફારસી, હિબ્રુ વગેરે દસ ભાષામાં અનુવાદ થયા છે. આ પ્રમાણેની માહિતી મને પ્રો. શરસીએ પૂરી પાડી છે. એ બદલ હું એમનો આભારી છું.

૧૩૬]

શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ

[વર્ષ ૧૩

ફમી ” નામનું ક્ષારસી કાળ છે, અર્નારટ કુદને (Kuhn) જનનજરના તમામ સાદિઓ-ની દ્વારા આ ખરેખર અ-સાપ્રદાયિક ક્ષાનો પ્રચાર શોધી કાઢ્યો છે કે, જે કયાએ આકલ્ષોના, જૈનોના, ઓહીના, મુસ્લિમોના, ખ્રિસ્તિઓના અને યહુદીઓના બોધ (edification) માટે સરખી રીતે ઉપયોગી બની છે.

અસન-પરેપરા — સમરાષ્ટ્રવ્યવરિયમાં મધુબિંદુના દૃષ્ટાંતની પેઠે સંસારની અસારતા સૂચવવા માટે એક દૃષ્ટાંત અપાયું છે. જેમ કે એક રાગને સાપને હેડકો ગળી જતો જાયો, એ સાપને કુરરી < મળતો હતો, અને એને વળી અજ્જર મળતો હતો. આમ એક ખીજને મળવાની ક્રિયા થતી હતી. અને તેમાં પણ એક ખીજથી મળાતાં ઉતરોત્તર એ ક્રિયાને વેગ મળતો જતો હતો. આ દૃષ્ટાંત આની પૂર્વેની કોઈ કૃતિમાં છે કે કેમ તેની તપાસ કરવી બાકી રહે છે.

આમ સાધન અને સમય અનુસાર મધુબિંદુના દૃષ્ટાંતનું પ્રયોજાવન પર્ણું કરાય છે. જે કોઈ પૌઠ અને પ્રામંથ્રિક કૃતિ એ દૃષ્ટાંતને અંગે નોંધાવી રહી ગઈ હોય તો તે સૂચવવા તજ્જોને સાદર વિશ્વસિ છે.

ગોપીપુરા, સુરત, તા. ૧૬-૧-૪૮.

સં. ૧૭૭૮માં શ્રીનરસિંહદાસવિરચિત મગસીમંડન જિન-સ્તવન

સં૦—પૂજ્ય મુનિમહારાજ શ્રી જ્ઞાનવિગ્રથજી (ત્રિપુટી)

(દુહા)

મગસીમંડન વિનવું, સુષ્ટિ પરમેશ્વર પાસ ।
 સુચસપતિ આનંદ અધિક, આપો વંછિત આસ ॥ ૧ ॥
 ત્રિભુવનશ્ચાર તરણ, સાચો સમરથ દેવ ।
 અહનિસી સદા, સારથ સુરનર શ્રેવ ॥ ૨ ॥
 તુજ સ્મરણ સંકટ ટલઈ, ભાજઈ ભાવઈ ભુખ ।
 રોજ મટે રોગી તણા, નાશઈ દાલિદ્ર દુરિ ॥ ૩ ॥
 વાટ ઘાટ સંકટ વિકટ, સંગ વાઘ ભુઈ ઠામ ।
 ભુત પ્રેત વિતર તણા, ટલઈ તુજ સીધઈ નામ ॥ ૪ ॥
 ગિર કિનર જલ થલ વિષમ, અગ્નિ જલ અસરાલ ।
 વિષધર નઠિય ઉત્તરઈ, તુજ સ્મરણ તતકાલ ॥ ૫ ॥
 પરચા પુરઈ લોકના, આવઈ સંઘ અનેક ।
 પૂજા કરો મન ભાવસું, ચિત્ત ધરિ અધિક વિવેક ॥ ૬ ॥
 ચંદન કેશર ઘસી કરી, ચરચઈ જિનવર અંગ ।
 કુસુમમાલ પ્રેમલ અધિક, મહિરાવઈ મનરંગ ॥ ૭ ॥

૮ આને અંગ્રેજીમાં osprey કહે છે. HIL (Vol. II, p 513n) માં આને Sea-eagle કહ્યું છે. શુદ્ધરાત્રીમાં આપણે એને “ ટિટોડી ” કહીએ છીએ.

અંક ૫]

મગસીમંડન જિન-સ્તવન

૧૩૭

દ્વારંતર દાદા તણ્ણ આ, વાળ્ણ મધુર મૃદંગ ।
 ઢોલ દંદામા દુમખડિ, લેરિ નાદ મુચંગ ॥ ૮ ॥
 જિન મંદિરથિ જિમણ્ણ, દેવરીયાં છત્રીશ ।
 તિહાં પૂજા પ્રભુની કર્ણ, નરનારી જગીશ ॥ ૯ ॥
 પ્રભુના મંદિર આગલે, ચોમુખ દેવલ એક ।
 વીતરાગ વંદા તીહાં, આનંદ અધિક વિવેક ॥ ૧૦ ॥
 વલિ ચોમુખને આગલે, રાયણ રુખ ઉદાર ।
 તિહાં પગલાં પરમેસ તણ્ણ, લેટા હરખ અપાર ॥ ૧૧ ॥
 રાયણતલ્ણ લગુ દેહરી, છાં શ્રી જિનવર પાસ ।
 નીલકંઠ નિરપાદુવર્ણ, આનંદ અધિક ઉદ્દાસ ॥ ૧૨ ॥
 જિન મંદિરથિ જિમણ્ણ, ત્રિહુ દેવરીયાં ઠામ ।
 મહારુદ્ર મહિમા નીલો, સોમેસર ઈણ નામ ॥ ૧૩ ॥
 સુદિર મંદિર પ્રભુ તણ્ણ, સોહિ અતિ અભિરામ ।
 આલર સંખ શખ્દ જ તણ્ણ, નાટિક ઠામોઠામ ॥ ૧૪ ॥
 કેઈક ગાવર્ણ મધુર ધુનિ, કેઈ યજ્ઞવર્ણ વીણા ।
 કેઈ કર જોડી રદ્દા, જીભા તલાલીણ ॥ ૧૫ ॥
 અતિ ઉચ્છવ આઠે પહર, દેખા પ્રભુ હરખાર ।
 ચંદ ચકોર તણ્ણી પરર્ણ, હરખર્ણ હીયા મગાર ॥ ૧૬ ॥
 મેલર્ણ મગસી નાથનર્ણ, મલીયા છે વૃંદ લોક ।
 વસ્ત્ર પાત્ર ઉષધ ઘણા પ્રમુખ, લાઘર્ણ સગલા લોક ॥ ૧૭ ॥
 કે માતા કે ઉમતા, ઉલગણા અસવાર ।
 ચતુર પુરુષ ચોકી ફિરર્ણ, કર્ણ હુસ્યાર ॥ ૧૮ ॥
 ઈણ પરિ મગસિ નાથનર્ણ, મહિમા અતિ વિસ્તાર ।
 હું કહિ ન સકુ માનવા, એ કેઈ અવદાત ॥ ૧૯ ॥
 સાંવલિયા સાહિખ તણ્ણી, ગતિ મતિ અલખ અપાર ।
 ગ્ઞાન વિના સમજે, કવણ, સદામ શુંગાર ॥ ૨૦ ॥
 વામાહત હું તાહરી, કરુ નીરંતર સેવ ।
 કરુણાનિધી કૃપાલ છે, તો ભત કહે સું હેવ ॥ ૨૧ ॥

(દાલ-ગુંદ મલાર રાગ)

મગસી મંડણુ સુખકારી, તોરા હરસન કી બલીહારી, હો દાદા હરસણુ દે;
 તોરે પાચ નમર્ણ રે બહુ પ્રાણિ, શુભ ગાવર્ણ ઈન્દ્ર ઈન્દ્રાણિ, હો દાદા ॥૧॥
 શ્વેતામ્બર.....હિ વિવહારિ હો દાદા;
 પૂજર્ણ શ્રાવક સમકિત ધારિ, પૂજર્ણ અનેક પ્રકાર હો દાદા ॥ ૨ ॥
 કેઈ શ્રાવિકા સુકલિણી, પુણ્ય દયા અધિક પ્રવાણી હો દાદા;
 કેઈ વિપ્ર વેદ ધ્વનિકા તોરા, હરસણુ કી બલીહારિ હો દાદા ॥ ૩ ॥

૧૩૮]

શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ

[વર્ષ ૧૩

કેઈ યોગિ જંગમ સંન્યાસિ, બ્રહ્મચારિ કેઈ વનવાસિ હો દાદા;
 કેઈ વિલખઈ વન વનરાગિ, કેઈ પંડિત પવન અભ્યાસિ હો દાદા ॥ ૪ ॥
 સેવત ચરણ સદા સુખકારિ, ઈમ પૂજઈ અનેક પ્રકારિ હો દાદા;
 કેઈ અનંત પ્રેમ અણુગારિ, સારિ સેવા અનંત દુહારિ હો દાદા ॥ ૫ ॥
 કેઈ ગરદી શુભવંતિ ગોરિ, કેઈ તુરણિ મયગલ માતિ હો દાદા;
 કેઈ અંચલ નારિ ચુડાલિ, વેણીસર શોભત કાલિ હો દાદા ॥ ૬ ॥
 કેઈ પ્રભુસુખ નચણ નિહાલિ, રંગઈ રાતિ હરખઈ વાલિ હો દાદા;
 કેઈ નાચઈ નવ[લ] રૂપાલી, ઘુંઘટપટ દૂરઈ ટાલી હો દાદા ॥ ૭ ॥
 કેઈ રૂપઈ રંભ સમાનિ, મારુધરની મૃગાનયણી હો દાદા;
 કેઈ નવજોવન મદમાતિ, મગસિમંડણુ ગુણુ ગાતિ હો દાદા ॥ ૮ ॥
 કેઈ મયગલ મદપંતિ આવઈ, તોરા ચલણુ નમંતિ હો દાદા;
 કેઈ માલવ દક્ષિણુ દેસે, ગુજરાતિણુ નવ નવ વેસે હો દાદા ॥ ૯ ॥
 કેઈ આવદના અણુઆલી પુજઈ, રામપુરાની રતનાલિ હો દાદા;
 કેઈ હિંદુ તુરક હજારી આવઈ, તો પ્રભુ જાત્ર તુમારિ હો દાદા ॥ ૧૦ ॥
 ધન દિન હો પ્રભુ મોરો, મઈ દરસણુ પાયો પ્રભુ તોરો હો દાદા;
 હવઈ યાત્ર સફલ હુ મેરિ, ભવ ભવ દેજો સેવા તારી હો દાદા ॥ ૧૧ ॥

કંઠસ

ઈહ પાસ સામિ મુગતિગામિ, દેસ માલવમંડણો;
 મગસીય ગામઈ અચલ ઠામઈ, પાપ તાપ વિહંડણો;
 સંવત સતર અઠોતર વરસઈ, પોસ વદિ તેરસ દિનઈ,
 નરસિંહદાસ ઈમ ઉલસઈ પ્રભુ, ભેટિય હુહ બિઈ ઘણઈ ॥ ૧૨ ॥
 ॥ ઇતિ શ્રી શ્રી મગસિમંડણુ જિનસ્તવનં, શ્રી પાર્શ્વનાથસ્તવનં સંપૂર્ણ ॥
 પંડિત શ્રી શ્રીકેશરવિમલગણિ તત્તશિષ્ય મુનિ રામવિમલ લખી. તત્કૃતાત
 સંવત ૧૭૨૬ વર્ષે જોઈ વદી ૨ દિને શુભં ભવતુ કલ્યાણમસ્તુ શ્રેયઃ ॥ ૪ ॥
 શ્રી શ્રી શ્રી ॥ ઠ ॥ ઠ ॥ ઠ ॥ શ્રી શ્રી

યાદશં પુસ્તકં દૃષ્ટં તાદશં લિખ્યતે મયા ।

તદા શુદ્ધમશુદ્ધં વા મમ દોષો ન દીયતે ॥ ૧ ॥ શ્રી ॥

[નોંધ-આ સ્તવન શ્રી ચારત્રવિજય જ્ઞાનમંદિરની એક હસ્તાલખિત પ્રતિમાથી ઉતારીને
 આહી આપ્યું છે. સ્તવનના કલકર્તા જણાવ્યા પ્રમાણે આ સ્તવન સં. ૧૭૭૮ની સાલમાં
 પોષ વદી ૧૩ ના દિવસે નરસિંહદાસ નામના કવિએ જનાવ્યું છે. બ્યારે સ્તવનની
 સંસ્કૃત પુષ્પકામાં સં. ૧૭૨૧નો ઉલ્લેખ કરેલ છે. આવા બે જુદા જુદા સંવતોની
 સંગતિ શી હોઈ શકે? એમ લાગે છે કે સંવત ૧૭૨૧ની સાલમાં રચાયેલ કોઈ કૃતિના
 આધારે પ્રસ્તુત સ્તવન રચાયું હોય. આ સમયમાં ખીજા કોઈ સંગતિ વિદ્વાનોને સૂઝે
 તો તે જણાવવા વિનંતિ છે. સં૦]

પ્રશ્નોત્તર-પ્રબોધ

પ્રયોજક:-પૂજ્ય આચાર્ય મહારાજ શ્રી. વિજયપદસૂરિજી

(ખતાંકથી ચાલુ)

૫૭ પ્રશ્ન—શ્રી ભગવતીસૂત્રનાં શતક, ચૂલ્હિં વગેરેનું પ્રમાણ શું ?

ઉત્તર—૧ સર્વાનુયોગમય પંચમગિ શ્રી ભગવતીસૂત્રમાં ૪૧ શતક છે. ખીજા પ્રથેના અમુક ભાગનું નામ જેમ અધ્યયન, પ્રકાશ, સર્મ, પ્રતિપાત વગેરે જણાવ્યું છે તેમ અહીં આ સૂત્રના ૪૧ શતક એટલે વિભાગ જણાવ્યા. તે દરેકમાં અમુક પ્રમાણમાં જુદી જુદી ખતના પ્રશ્નો વગેરે ખીના જણાવી છે. ૨ મૂલ સૂત્રનું પ્રમાણ ૧૫૭૫૨ શ્લોક છે. ૩ ચૂલ્હિં ૩૧૧૪ શ્લોકપ્રમાણ છે. ૪ અન્યૂરિની તકલ, પાટણના બંકારમાં છે. તેનું પ્રમાણ જણાવ્યું નથી. ૫ ટીકા બે છે, એક શ્રી અભયદેવસૂરિ મહારાજે બનાવેલી, તેનું પ્રમાણ ૧૮૬૧૬ શ્લોક છે. પાટણમાં વિં સં ૧૧૨૮ માં ટીકા બનાવી છે. ખીજી શ્રીદાનશેખરસૂરિ મહારાજે ક્ષુ ટીકા, અંદાજ ૬૦૦૦ શ્લોકપ્રમાણ, બનાવી છે. બંને ટીકા શ્રી આમ્બોદય સમિતિ વગેરે તરફથી છપાઈ છે. જુદા જુદા પ્રસંગે ચારે અનુયોગની ખીના જણાવેલી હોવાથી આ ભગવતી સૂત્ર સર્વાનુયોગમય કહેવાય છે. ૫૭

૫૮ પ્રશ્ન—શ્રીજ્ઞાતાધર્મકયામ વગેરે ૬ અંગસૂત્રોનાં મૂલસૂત્ર વગેરેનું પ્રમાણ શું ?

ઉત્તર—૬ શ્રીજ્ઞાતાધર્મકયામના મૂલ સૂત્રનું પ્રમાણ ૫૪૦૦ શ્લોક છે. તેની ઉપર શ્રી અભયદેવસૂરિ મહારાજે વિં સં ૧૧૨૦ માં ૩૦૦ શ્લોકપ્રમાણ ટીકા બનાવી છે. ૭ શ્રી ઉપાસક દર્શામસૂત્ર-મૂલ સૂત્રનું પ્રમાણ ૮૧૨ શ્લોક, ટીકાકાર શ્રી અભયદેવસૂરિ મહારાજ. ૮ શ્રી અંતકૃદ્દર્શામસૂત્ર-મૂલ સૂત્રનું પ્રમાણ ૮૬૬, ટીકાકાર શ્રી અભયદેવસૂરિ મહારાજ. ૯ શ્રી અનુતરોપપાતક દર્શામ-મૂલ શ્લોક ૧૯૨, ટીકાકાર શ્રી અભયદેવસૂરિ મહારાજ. શ્રી ઉપાસકદર્શામદિ ત્રણ સૂત્રોની ટીકાનું પ્રમાણ ૧૩૦૦ શ્લોક. ૧૦ શ્રી પ્રશ્નવ્યાકરણસૂત્ર-મૂલ સૂત્રનું પ્રમાણ ૧૨૫૬ શ્લોક, આ સૂત્રની ૪૬૦૦ શ્લોકપ્રમાણ ટીકા શ્રી અભયદેવસૂરિ મહારાજે બનાવી છે. ૧૧ શ્રી વિપાકસૂત્ર-મૂલ સૂત્રનું પ્રમાણ ૧૨૧૬ શ્લોક, આ સૂત્રની ૬૦૦ શ્લોકપ્રમાણ ટીકા શ્રી અભયદેવસૂરિ મહારાજે બનાવી છે. આ રીતે શ્રી આચાર્યાદિ મૂલ સૂત્રોનું પ્રમાણ ૩૧૩૩૬ શ્લોક, અને અગીઆરે અંગની ટીકાઓનું પ્રમાણ ૭૪૭૬૦ શ્લોક જણાવ્યા છે. એમ બૃહદ્વિપનિકામાં કહ્યું છે. ૫૮

૫૯ પ્રશ્ન—શ્રી ઔપપાતિકાદિ ૧૨ ઉપાંગોના મૂલ સૂત્રોનું પ્રમાણ શું ?

ઉત્તર—૧. ઔપપાતિક સૂત્ર-મૂલ ૧૧૧૭ શ્લોક, શ્રી અભયદેવસૂરિજીની ૩૧૨૫ શ્લોકપ્રમાણ ટીકા. ૨ શ્રી રાત્રપ્રક્રીય સૂત્ર-મૂલ પ્રમાણ ૨૦૭૬ ને ૨૧૨૦ શ્લોક. શ્રી જ્ઞયાર્ગરિ મહારાજે બનાવેલી ૩૭૦૦ શ્લોકપ્રમાણ ટીકા. ૩ શ્રીજીવાભિમસૂત્ર-આ સૂત્રની ઉપર શ્રી હરિભદ્રસૂરિ મહારાજે નાની ટીકા બનાવી હતી, તે છપાઈ નથી. તેના આધારે જ શ્રીમલયગિરિ મહારાજે ટીકા બનાવી છે, એમ “આહ ચ મૂલટીકાકારઃ” ઇત્યાદિ વચનથી જણાય છે. ૧૫૦૦ શ્લોકપ્રમાણ ચૂલ્હિંના આધારે શ્રી હરિભદ્રસૂરિ મહારાજે ૧૧૬૨ શ્લોકપ્રમાણ ટીકા બનાવી, ને તેના આધારે શ્રી મલયગિરિ મહારાજે ટીકા બનાવી છે. તેનું પ્રમાણ ૧૪૦૦૦ શ્લોક છે. આ શ્રી જીવાભિમ નામના ત્રીજા ઉપાંગના મૂલ સૂત્રનું પ્રમાણ ૪૭૦૦ શ્લોક છે. શ્રીહરિભદ્રસૂરિ મહારાજે બનાવેલી મૂલ ટીકાનું ખીજું

૧૪૦]

શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ

[વર્ષ ૧૩]

નામ "પ્રદેશવૃત્તિ" જે સૂત્રમાં જણાવતા કઠિન પદોના વિવરણને પ્રદેશવૃત્તિ નામથી ઓળખાવાય છે. ૪ શ્રી પ્રજ્ઞાપનાસૂત્ર-આ સૂત્રનાં છત્રીશ પદો છે. અહીં ઉમાસ્વાતિ વાચકના શિષ્ય શ્રી શ્યામાચાર્ય મહારાજને ૩૬ વિભાજ પાડીને દરેક વિભાગને ૫૬ નામ આપીને ઓળખાવ્યા છે. તે દરેકમાં જીવરક્ષાન વગેરેની ખીના ૨૫૪ જણાવી છે. મૂલ સૂત્રનું પ્રમાણ ૭૭૮૭ શ્લોક છે. શ્રી હરિભદ્રસૂરિકૃત લઘુ વૃત્તિ ૩૭૨૮ શ્લોકપ્રમાણ જણાવી છે. તેના આધારે, શ્રી મલયગિરિ મહારાજને ૧૬૦૦૦ શ્લોકપ્રમાણ મોટી ટીકા બનાવી. શ્રી અભયદેવસૂરિ મહારાજને આ સૂત્રના ત્રીજા પદની ૧૩૩ ગાથાપ્રમાણ સંપ્રદક્ષણી બનાવી છે. તેની ૪૩૦ શ્લોકપ્રમાણ અવચૂરિ છપાઈ છે. ૫ શ્રી ચંદ્રપ્રગ્લિપ્તસૂત્ર-મૂલ સૂત્રનું પ્રમાણ-૨૦૫૪ શ્લોક, શ્રી મલયગિરિકૃત ટીકાનું પ્રમાણ ૯૫૦૦ શ્લોક. ૬ શ્રી સૂચ્યપ્રગ્લિપ્તસૂત્ર-મૂલ સૂત્રનું પ્રમાણ ૨૨૯૬ શ્લોક, શ્રી મલયગિરિકૃત ટીકાનું પ્રમાણ ૯૦૦૦ શ્લોક. ૭ શ્રી જંબૂદ્વીપપ્રગ્લિપ્તસૂત્ર-મૂલ સૂત્રનું પ્રમાણ ૪૪૫૪ શ્લોક, ચૂર્ણિનું પ્રમાણ ૧૮૭૯ શ્લોક, શ્રી મલયગિરિકૃત ટીકાનું પ્રમાણ ૯૫૦૦ શ્લોક. ૮ થી ૧૨ પાંચ નિરયાવલિકા-૧ કલ્પિકા, ૨ કલ્પાવત્સિકા, ૩ પુષ્પિકા, ૪ પુષ્પચૂલિકા. ૫ વહ્નિદશા-આ પાંચ ઉપગિ-નિરયાવલિકા નામથી ઓળખાય છે. પાંચે ઉપગિની ટીકા શ્રી ચંદ્રસૂરિએ વિં સં ૧૨૨૮ વર્ષે ૧૧૦૯ શ્લોકપ્રમાણ બનાવી, તે છપાઈ છે. આ રીતે બાર ઉપગિનો ટૂંક પરિચય છે. ૫૯ ૬૦ પ્રશ્ન-શ્રી નિશીથસૂત્રના ભાષ્યાદિનું પ્રમાણ શું ?

ઉત્તર-૧ આ છેક અંબનું ખીણું નામ, 'આચારપ્રકલ્પ' છે. તેના ૨૦ ઉદ્દેશ છે. મૂલ સૂત્રનું પ્રમાણ ૮૧૨ (૯૫૦) છે. ૨ બૃહદ્ ભાષ્યનું પ્રમાણ ૧૨૦૦૦ શ્લોક છે. ૩ લઘુ ભાષ્યનું પ્રમાણ ૭૦૦૦ શ્લોક છે. ૪ મૂલ સૂત્ર, ચૂર્ણિ અને ભાષ્ય (ત્રણેનું) પ્રમાણ ૨૮૦૦૦ શ્લોક છે. ૫. નિશીથ સૂત્રના વીશમાં ઉદ્દેશની ટીકા વિં સં ૧૧૭૩ માં શ્રી પાર્શ્વદેવગણિએ અને શ્રીચંદ્રસૂરિએ બનાવી છે. તે દરેકનું પ્રમાણ બૃહદ્ભાષ્યનિકામાં ૧૧૦૦-૧૧૦૦ શ્લોક જણાવ્યા છે, ને કહ્યું છે કે શ્રી પાર્શ્વદેવગણિકૃત ટીકા ઉપલબ્ધ નથી. ૬૦

૬૧ પ્રશ્ન-બૃહદ્કલ્પસૂત્રનાં ચૂર્ણિ વગેરેનું પ્રમાણ શું ?

ઉત્તર-૧ કલ્પવિશેષ ચૂર્ણિનું પ્રમાણ ૩૧૦૦૦ શ્લોક, ૨ કલ્પચૂર્ણિનું પ્રમાણ ૧૨૭૦૦ શ્લોક, ૩ મૂલ સૂત્ર અને ભાષ્યને અનુસારીને શ્રી મલયગિરિ મહારાજને ૪૬૦૦ શ્લોકપ્રમાણ બનાવી હતી. આજીની ટીકા વિં સં ૧૩૬૨માં તપા ક્ષેમકીર્તિસૂરિએ પૂરી કરી. સંપૂર્ણ ટીકાનું પ્રમાણ ૪૨૦૦૦ શ્લોક. ૬૧.

૬૨ પ્રશ્ન-શ્રી વ્યવહારસૂત્રનાં ઉદ્દેશ વગેરેનું પ્રમાણ શું ?

ઉત્તર-૧ શ્રી વ્યવહારસૂત્રના ૧૦ ઉદ્દેશ છે. પ્રમાણ ૭૭૪. ૨ ભાષ્યનું પ્રમાણ ૬૪૦૦ શ્લોક. ૩ ચૂર્ણિનું પ્રમાણ ૧૨૦૦૦ શ્લોક. ૪ સૂત્ર અને ભાષ્યને અનુસારે શ્રી મલયગિરિ મહારાજને બનાવેલી ટીકાનું પ્રમાણ ૪૩૬૨૫, ૩૪૬૨૫ શ્લોક છે. ૬૨.

૬૩ પ્રશ્ન-શ્રી દશશ્રુતસ્કંધની નિયુક્તિ આદિનું પ્રમાણ શું ?

ઉત્તર-૧. આ સૂત્રનાં દશ અધ્યયનો છે. મૂલ સૂત્રનું પ્રમાણ ૨૧૦૬, ૨૨૨૫ શ્લોક. ૨. ચૂર્ણિનું પ્રમાણ ૪૩૨૧ શ્લોક. આ સૂત્રના આઠમા અધ્યયનનું નામ પદ્યુ-પણાકલ્પ સૂત્ર છે, કારણ કે દર વર્ષે પદ્યુપણા મહાપર્વમાં તે વંચાય છે. મૂલસૂત્રનું પ્રમાણ

અંક ૫ ।

પ્રશ્નોત્તર-પ્રશ્નો

। ૧૪૧

૧૨૧૬ શ્લોક છે, માટે જ 'બારસા સૂત્ર' નામની પણ આ પર્યુષણકરપસૂત્ર સુપ્રસિદ્ધ છે. આની નિર્ણયકૃતની માથા ૬૮, તે ચૂર્ણ ૭૦૦ શ્લોકપ્રમાણ છે. શ્રી વિનયવંદ્યસૂરિએ બનાવેલ 'કરપનિરુક્તાટિપ્પનકંઠુ' પ્રમાણ ૧૫૮ શ્લોક, અને શ્રી પૃષ્ઠીચંદ્રે બનાવેલ 'ટિપ્પનકંઠુ' પ્રમાણ ૬૪૦ શ્લોક છે. આ પર્યુષણકરપસૂત્રની ઉપર ધણાં મુનિવરોએ ટીકાઓ બનાવી છે. તેમાં શ્રી ધર્મસાગર ઉપાધ્યાયે 'કરપકિરણાવલી' ટીકા બનાવી છે. શ્રી રિનપવિભવઉપાધ્યાયે સુભોધિયા ટીકા બનાવી છે. તે દર પર્યુષણમાં વંચાય છે. કરપકૌમુદી, કરપદીપિકા, કરપપ્રદીપિકા, કરપકરપલતા, સંદેહવિષ્ણોષધિ વગેરે ટીકાઓ પણ છપાઈ છે. શ્રી જિનબ્રહ્મસૂરિ મહારાજે ૧૩૬૪ની સાલમાં સંદેહવિષ્ણોષધિ બનાવી એમ બૃહદ્દિપ્પનિકાક્રિમાં જણાવ્યું છે ૬૩.

૬૪ પ્રશ્ન—શ્રી ગ્હાનિશીથ સૂત્રનું પ્રમાણ શું ?

ઉત્તર—લઘુ વાચનાનુસારે ૩૫૦૦ શ્લોક, મધ્યમ વાચનાનુસારે ૪૨૦૦ શ્લોક અને મોટી વાચનાનુસારે ૪૫૪૪ શ્લોકપ્રમાણ જાણવું. ૬૪.

૬૫ પ્રશ્ન—શ્રી પંચકરપસૂત્રના ભાષ્યાદિનું પ્રમાણ શું ?

ઉત્તર—૧ મૂલ સૂત્રનું પ્રમાણ ૧૧૩૩ શ્લોક, ૨ શ્રી સંધદાસગણિકૃત ભાષ્ય માથા ૨૫૭૪, ૩૦૩૫. ૩. ચૂર્ણનું પ્રમાણ. ૩૦૦૦, ૩૧૩૬ શ્લોક. ૬૫.

૬૬ પ્રશ્ન—શ્રી જીતકરપસૂત્રના ભાષ્યાદિનું પ્રમાણ શું ?

ઉત્તર—૧. શ્રી જિનબ્રહ્મણિ દ્વામાત્રમણિકૃત માથા ૧૦૫. ૨. ભાષ્ય ૩૧૨૫ (નથી.) ૩. સિદ્ધસેન મહારાજે ૧૦૦૦ શ્લોકપ્રમાણ સંસ્કૃત ચૂર્ણ બનાવી છે. ૪ ચૂર્ણટિપ્પનક-ચૂર્ણની ઉપર કઠિન પદોની ઉપર ટિપ્પણ બનાવ્યું છે. ૫. શ્રી તિલકસૂરિ મહારાજે વિ. સં. ૧૨૨૪માં ૧૮૦૦ શ્લોકપ્રમાણ ટીકા બનાવી છે. ૬. જીતકરપનું વિવરણ, તે સંક્ષિપ્ત મનનિઃ ૩૫ છે. તેનું ૫૪૩ શ્લોકપ્રમાણ છે. ૭. શ્રાદ્ધજીતકરપની ૩૦ માથા છે. તેની ૧૧૫ શ્લોકપ્રમાણ ટીકા છે. ૮. યતિજીતકરપની શ્રી સાધુરત્નસૂરિએ ૭૦૦૦ શ્લોકપ્રમાણ ટીકા રચી છે. ૯ શ્રાદ્ધજીતકરપની શ્રી સોમપ્રભસૂરિએ ૨૬૦૦ શ્લોકપ્રમાણ ટીકા બનાવી, તે હાલ મળતી નથી. જીતકરપભાષ્ય છપાયું છે. ૬૬

૬૭ પ્રશ્ન—દસ પયન્નાની મૂલ માથા ટીકા વગેરેનું પ્રમાણ શું ?

ઉત્તર—૧. આતુરપ્રત્યાખ્યાનની માથા ૮૪, શ્લોક ૧૩૪, અંચલમગ્ધના ભુવન-તુંમસૂરિએ ટીકા બનાવી. ૨. મહાપ્રત્યાખ્યાન ૧૪૩. ૩. દેવેન્દ્રસ્તવ ૩૦૩. ૪. તંદુલ-વૈચારિક સટીક, છપાયું છે. ૫. સંસ્તારકપ્રકીર્ણક ગાં ૧૨૧. ૬. ભકતપરિચા ૧૭૧. ૭. આરાધનાપતાકા ૧૦૭૮વર્ષે શ્રી વીરભદ્રાચાર્યકૃતા, ૯૯૩. ૮. અણિવિદ્યા માથા-૧. ૯. અંગવિદ્યા ૬૦ અધ્યાયવાળી-૯૦૦૦. ૧૦ ચરિત્કરણ ગાથા ૬૪. અચિલક શ્રી ભુવનતુંમ સૂરિકૃત ૮૦૦ શ્લોકપ્રમાણ ટીકા. ૧૧ દ્વીપસાગર પ્રવૃત્તિ ગાથા ૨૨૩, શ્લોક ૨૮૦, ૧૨ જ્યોતિષકરંડક-મૂલનું પ્રમાણ ૧૮૫૦ શ્લોક, શ્રી મલયાગિરિકૃત ટીકાનું પ્રમાણ ૫૦૦૦ શ્લોક. ૧૩ મરણ સમાધિ, ગાથા ૬૫૬. ૧૪ તીર્થોદ્ધાર ગા. ૧૨૩૩. ૧૫ સિદ્ધપ્રાણી મૂલ સૂત્ર-૧૨૦, વૃત્તિ ૮૫૦. ૧૬ નિરયવિભક્તિ-૨૦૦, (નથી). ૧૭ ચંદ્રવેષક ૧૭૪. ૧૮ અજીવકરપ માથા-૪૪. ૧૯ ગન્ધાચાર સટીક, સુદ્રિત, મૂલ માથા ૧૩૮. ૨૦ વીરસ્તવ ગાથા-૪૩. અહાં બીજા પણ પયન્નાની બીના જણાવી છે. ૬૭ (આણ)

ભટ્ટારક શ્રીવિજયસિંહસૂરિપ્રણીત સંવેગી સાધુ-મર્યાદા-પટ્ટક

સં૦—પૂજ્ય મુનિમહારાજ શ્રી દર્શનવિજયજી (ત્રિપુટી)

ભટ્ટારક શ્રી જગત્પ્રસૂરિ, ભટ્ટારક શ્રી સોમસુદરસૂરિ, ભટ્ટારક શ્રી મુનિચંદ્રસૂરિ ।
ભટ્ટારક શ્રી આણુંદવિમલસૂરિ, ભટ્ટારક શ્રી હીરવિજયસૂરિ, ભટ્ટારક શ્રી વિજયદેવસૂરિ તત્
પટ્ટાભંકાર આચાર્ય શ્રી વિજયસિંહસૂરિપ્રણીત મર્યાદા પટ્ટકાનુસારેણ આચાર્ય શ્રી
વિજયસિંહસૂરિપ્રસાદીકૃત જ્ઞપાનુસારેણ ગીતાથૈઃ સંમધર્મોર્થનાં સંવિગ્નયતિનાં શુદ્ધ
મારગપદ્ધકૃતાં મધ્યસ્થાનાં સ્વવિહિન આચાર પાલના; (પાલનાર્થ) જ્ઞપદા (મર્યાદા) પટ્ટકો
લખ્યતે સંવત ૧૭૧૧ વરષે માઘ સિત (૧૩) ત્રયોદશી શુક્ર પુષ્કે ॥

૧—સર્વ ગીતાર્થની નિશ્રાયે જ સર્વ કોણે વિહાર કરવો ।

૨—ગીતાર્થને પૂજ્યા વિના કોસિ પ્રરૂપણા ન કરવી ।

૩—યથાશક્તિ નિત્ય ભણવાનો, ભણાવવાનો, લિપવાનો, લિપાવવાનો, અર્થ ધારવાનો
કહેવાનો ઉલ્લભ કરવો. જ્ઞાનાચારમા છતિ શક્તિ ગ્રોપવવી નહિ ।

૪—જોગ વણા વિના કોય સૂત્ર સિદ્ધતિ ન વાંચવો ।

૫—તથા દિન પ્રત્યે મુશ્વગે ભગિ ૨૫૦૦ ગણવી જોમ્મઈ, જ્ઞપ્ત્ય પદે ઉબ્જકાલે
૩૦૦, વર્ષાકાલે ૫૦૦, શીતકાલે ૮૦૦ ગણવું ।

૬—તથા દિન પ્રતિ છતિ શક્તિઈ જોગવાઈઈ દેહરે દેવ જીહારવા ।

૭—તથા દિન પ્રતે થોઈ ૮ ત્રિકાલ દેવ વાંદવા, જ્ઞપ્ત્ય પદે ૧ વાર ।

૮—તથા વહોરવા જતાં તથા ઠંડીલે જતાં ગાટે સર્વથા કુણે ન યોલવું, કઠાપિ
બોલવાનું કારણ હોય તે એક પાસા ઉભા રહીને બોલવું ।

૯—તથા પ્રતિદિન યથાપર્યાઈ મુનિને વાંદવા ।

૧૦—તથા વસ્તિ મધ્યે અણુપુંજી ન હોવું ।

૧૧—તથા ઉભાડે મુખે બોલવું નહિ તથા ક્રિયા કરતાં ને આહાર કરતાં
બોલવું નહીં ।

૧૨—તથા વાંજીયા ને ધ્રામણને ધરે આહાર લેવો, પથ જ્યાં દુગંછા ઉપજે ત્યાં
સર્વથા ન જવું ને આહાર પથ ન લેવો ।

૧૩—તથા એકલા ગોચરી ન કરવી, સર્વથા કામ વિના ।

૧૪—તથા ખીજ પાણીને લાભે કુંઠાનો ધૌવણ જરવાણી ન વહોરવું ।

૧૫—તથા એપણાશુદ્ધિ યથાશક્તિ કરવી ત્યાં અસમજસપણું ન કરવું ।

૧૬—તથા સ્ત્રી ઉપધિ પ્રમુખ પુંજી પડીલેહી લેવા મુકવા, ઉપજરણ પાત્રાં
ઉભય ટંકે પડીલેહવાં ।

૧૭—વર્ષાકાલે વસતી ત્રિપ્ત વાર પૂજવી, કંબલ મુકવી ।

૧૮—અવિધિઈ વહેરી આહાર પરઠવાય તે ખીજે દિને આંખિલ કીજે, ધણી
અજ્ઞયણવાલિ વસ્તુ પરઠવાય તે (૧૬) ધર્યાર દિન લગે ૧૮ ગોચરી પડિકમરી ।

૧૯—તથા તળાયા ઉપરાંત પગ કુણે ન ધોવા !

૨૦—તથા વર્ષ પ્રતે (૨) બે ધોણી જમણાઈ કરવી, પારવિનાં અગ્રાલોપધિ ધોવાને
કારણે કમ્પ સંખાઈ નીવી ૨, ચોલપદે નીવી ૧ ।

અંક ૫]

સંવેગી સાધુ-મયાદા-પટ્ટક

[૧૪૩

૨૧—જે વાતે દાનાદિકનો નિષેધ પરને થાઈ, પરને અપ્રીતિ ઉપજે, નામ લેઈ પરની નિંદા થાઈ, તે વચન સર્વાથ ન બોલવું ।

૨૨—તથા વડાને દ્વેષાહ્યા વિના આહાર ન લેવો ।

૨૩—તથા સન્મતર પૂછીને વહોરવાને કાળે જવું ।

૨૪—તથા એકલી સ્ત્રી સાથે આલાપ ન કરવો ।

૨૫—તથા વસ્ત્ર પાત્ર આદિ પાછે ન બાંધી મુંકવો, વાટે સુષે નીરવહે, બે ટંકે પડિલેહણ્યએ પલિમંથન થાયે તે જ રાખવું ।

૨૬—તથા જાત્રાદિકની કોઈ સાધુ સાધ્વી (જે) સારું ઉપખરણ્ય સુકી જા્ય તેા માસ ૨ મધ્યે ચિંતા કરવી, પછે ચિંતા ન થાઈ જેસારુમુ (૧) ।

૨૭—તથા મહરજને ઘેર પુસ્તક સીવીને ન સુકવું, યાનાદિકની વૃદ્ધિને અર્થે રાખવું પશ્ચિ સુછીઈ ન રાખવું ।

૨૮—તથા કારણ્ય વિના માટીનું જાળન ન રાખવું ।

૨૯—તથા દિવસમાં ૨ ઘડી પહેલી, બે ઘડી પાછલી આહારપાણી આશીને સાચવવી, વિશેષ કારણે પાણી સૂચું ઉદિત અસ્તવેલા જોવી ।

૩૦—તથા અટવાદિકના કારણ્ય વિના મારજાતીત કાલાતીત વારિ વિના ન રાખવું ।

૩૧—તથા વધતું ખરડ્યું સાટિઉં કુંણે કાઠને ન દેવું, ચુરવાદિક કારણે આપે તેા મોકલું ।

૩૨—તથા અનાચરણ્ય વસ્તુ ન વહોરવી—શિતકાલ વિના પજુર પલેલાં દ્રાવ, આદા બેદા પછી રાતી પાંડ કારણ્ય વિનાં અણ્ય જોઈ ન વહોરવી અને પસઆરીનાં સેલડી સર્વાથ ન વોરવી ।

૩૩—તથા દિન પ્રતે છતી શક્તિ મારજાદિકના કારણ્ય વિનાં એકાચણ્યાદિ તપ સાચવવા ।

૩૪—તથા માસ મધ્યે અધિક સામથે ઉપવાસ પહોંચાડવા, પાંચ પરવી વીમથે ન લેવી, કારણ્ય વિના ।

૩૫—તથા નીવી મધ્યે તિથિ નીવી આતરે લેવા ઉપરાંત નહીં ।

૩૬—તથા દિન પ્રત્યે કોઈ અભિશ્રદ્ધ રાખવો ।

૩૭—તથા કાલ જાંઝાઈ આંખિલનો તપ કરવો ।

૩૮—ચૌમાસી સંવત્સરીના છટ્ટ અટ્ટમ યજ્ઞશક્તિઈ કરવા ।

૩૯—દિન પ્રત્યે છતિ શક્તિઈ કાઉસગ્મ લોગસ્સ ૧૫ તથા ૨૦નો કરવો ।

૪૦—યથાપયોથે જાલ ત્રિલાનાદિકનું વૈવાચ્ય કરવું, છતિ શક્તિ જોપવવી નહીં ।

૪૧—તથા દશ વિધ સમાચારી વિસેષે પાલવી ।

૪૨—તથા માસ કાલાદિક નિયમ સાચવવા ।

૪૩—તથા ગીતારથના કલા વિના કોઈએ પોતાની ઈચ્છાઈ એકલો વિહાર ન કરવો, ને જે વિહાર કરે તેસું આહાર વિવહાર ન કરવો ।

૪૪—તથા તપમજની સમાચારિ ઉપરાંત પંચગી પરી, તથા વીતરાજની પૂજા

૧૪૪]

શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ

[વર્ષ ૧૩

પ્રતિમા ઉપરે જેહને અવિશ્વાસ જાણીઈ જેહની પોટી પરપણા હે.ઈ તેહયુ સર્વા વિવહાર ન કરવો ।

૪૫—તથા એ યોલ ઉપરાંત સઘલા જૈન પાલે તેહને પાવશ્ચિત દેવું. સર્વા નિશ્ચ હેાય તેા તેસયુ વિહાર ન કરવો, એ યોલ સર્વમાં ક્ષેત્રાદિક કારણ જાણી વિશેષ ઝીતાર્થની સંમીતિ.જી વારે જે જયણા પરવે ત્રી તે વારીને સર્વશાઓકત ઉત્સર્ગ અપવાદ રીતિ પ્રમાણુ કરવી, પણ તે આજા વિના કુંણે કોની મુંઠે લેખને નવી કલ્પના ન કરવી, એ યોલ સર્વ સહુ કોષ અવેમીઈ સદહવા, પાલવા ।

॥ ઇતિ સુવિહિતસાધુમર્્યાદાપટકઃ સંપૂર્ણ । સં. ૧૬૨૫ના આશ્વિન શુદ્ધિ ૮ દસકત મોહી જોષતાદાસ મનોહરદાસ । સુનિ અમરવિજયજીનાં પાનાં પ્રમાણુ ઉતાર્યું છે ઉંઝા મધ્યે ॥

તપમજ્જમા નીચે મુજબ મર્્યાદાપટકો મળે છે.

૧—અચ્છાચાર ૫૫નો

૨—આ. શ્રી વિજયદાનસૂરિકૃત ૧૧ યોલ (પટ્ટાવલી)

૩—આ. સોમસુંદરસૂરિકૃત સવિગ સાધુ ચે.ગ્ય નિયમ કુલક ગા—૪૭

૪—આ. મુનિસુંદરસૂરિકૃત અષ્યાતમકલ્પદ્રુમ

૫—આ. આનન્દવિમલસૂરિકૃત સાધુમર્્યાદાપટક (જૈન સત્ય પ્રકાશ, ક્રમાંક ૧૫),

૬—આ. વિજયદાનસૂરિકૃત સાત યોલ

૭—૮—જમદગુરુ આ. શ્રી વિજયહીરસૂરિકૃત સાધુમર્્યાદાપટક (જૈન સત્ય પ્રકાશ, ક્રમાંક ૧૪) બારયોલ (ક્રમાંક ૧૪)

૯—આ. શ્રી વિજયસિંહસૂરિકૃત સંવેગીસાધુમર્્યાદાપટક (જૈન સત્ય પ્રકાશ)

૧૦—અદારક શ્રીક્ષમાસૂરિપ્રસાદીકૃત યતિમર્્યાદાપટક (જૈન સત્ય પ્રકાશ, ક્રમાંક ૧૮)

‘બાર ભાવનાનું સાહિત્ય’ લેખમાં સુધારો

મયા અંકમાં—ક્રમાંક ૧૪૮માં—પ્રો. હીરાલાલ ર. કાપડિયાનો ‘બાર ભાવનાનું સાહિત્ય’ નામનો જે લેખ છપાયો છે તેમાં નીચે મુજબ સુધારો કરવો.

પૃષ્ઠ	પંક્તિ	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૧૦૬	૩	૭૭	૭૦
૧૧૧	૧૭	૧૯૯૪	૧૯૬૬

પૂ. ૧૧૧ની ૧૭મી લીંટી પછી નીચેની એક પંક્તિ ઉમેરવી—“શાંતસુધારસનો અનુવાદ, ગુજરાતી, મે.: જિ. કાપડીઆ, વિ. સં. ૧૯૯૪”

टाइटलना भीज पानाथी थाडु]

मिलता है। अतः इनका समय भी सं. १६४० के लगभग निश्चित है। 'जैन गुर्जर कवियों' भाग १-३ में भी उल्लेख है ही।

४ जैन गुर्जर कवियों भा. ३ से आपने २ रचनाओंका निर्देश किया है, पर उसी भागके पृ. ९७४, १२४८ में दो अन्य मौलिक रचनाओंका और उल्लेख है। मछीभांति अन्वेषण नहीं करनेके कारण उनको आपने छोड़ दिया है। उनमें पहली राजस्थानी और दूसरी हिन्दी भाषाकी है। दोनोंके रचयिता खरतर गच्छीय प्रसिद्ध विद्वान हैं। उन दोनोंका परिचय नीचे दिया जाता है —

(१) भावनासंधि—'जैन गुर्जर कवियों' भा. १, पृ. ४९३ में भी इसका विवरण दिया गया है। खरतर गच्छीय प्रमोदमाणिक्य शिष्य उ. जयसोमने इसकी रचना की है। अपने समय में यह बहुत प्रसिद्ध रही है। हमारे संग्रहमें भी इसकी १०-१२ प्रतियां होंगी। अन्यत्र पचासों प्रतिथे हमारे अवलोकनमें आई हैं। कई वर्ष पूर्व प्रकाशित एक ग्रन्थमें यह छप भी चुकी है। सं. १६४६ में बीकानेरमें श्रीजिनचन्द्रसूरिजीके समय इसकी रचना हुई है। 'जैन गुर्जर कवियों' भा. १ में सं. १६७६ दिया था, पर प्रशस्तिमें जिनचन्द्रसूरिजीके राज्यका स्पष्ट निर्देश होनेसे भा. ३ में हमने संशोधन करवा दिया है। इसकी पद्यसंख्या ७३ और भाषा राजस्थानी है।

(२) ग. लक्ष्मीवल्लभके 'भावनाविलास' की प्रति हमारे संग्रहमें है। ५२ हिन्दी पद्योंमें सं. १७२७ पोष वदि १० को इसकी रचना हुई है।

लेखोमाटे आमन्त्रण

सिलहट (आसाम) थी भाई अगरचंदजी नाहटा लखी जणावे छे के—

मथुराना ब्रज साहित्य मंडल तरफथी श्री कन्हैयालाल पोद्दारना सन्मान माटे 'पोद्दार अभिनन्दन ग्रन्थ' प्रकाशित करवानी योजना करी छे। एना राजस्थान विभागना सम्पादकोमां मारु पण नाम छे। जैन मुनिवरो तेमज विद्वानोने विनती छे के राजस्थानमां जैन धर्म, राजस्थानी जैन साहित्य, राजस्थाननां कलापूर्ण जैन मंदिरो तेमज राजस्थानी भाषा, साहित्य, इतिहास, पुरातत्त्व, कला अने संस्कृति वगैरे विषयना लेखो अथवा तो मथुरा अने ब्रज-मंडलना जैन सम्बन्ध विषयक लेखो नीचेना ठेकाणे मोकलीने आभारी करे—

श्रीयुत नरोत्तमदासजी स्वामी M.A., c/o डुंगर कोलेज, बीकानेर

नी भेद

२५) पू. पं. म. श्री. रामविजयलाला सदुपदेशथी तपमच्छ लैन संघ, शान्ताकुञ्ज

२५) पू. सु. म. श्री सुसुद्धिविजयलाला सदुपदेशथी श्री आत्म-कमल गानमंदिर, इंदर

१५) पू. पं. म. श्री. शक्तिविजयलाला सदुपदेशथी उजमईरनी मेडी, पावतीताया.

Shri jaina Satya Prakasha. Regd. No. B. 3801 શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ.

દરેકે વસાવવા યોગ્ય

શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશના ત્રણ વિશેષાંકો

(૧) શ્રી મહાવીર નિર્વાણ વિશેષાંક

ભગવાન મહાવીરસ્વામીના જીવન સંબંધી અનેક લેખોથી સમૃદ્ધ અંક : મૂલ્ય છ આના (ટપાલખર્ચનો એક આનો વધુ).

(૨) દીપોત્સવી અંક

ભગવાન મહાવીરસ્વામી પછીના ૧૦૦૦ વર્ષ પછીના સાતસો વર્ષના જૈન ઇતિહાસને લગતા લેખોથી સમૃદ્ધ સચિત્ર અંક : મૂલ્ય સવા રૂપિયા.

(૩) ક્રમાંક ૧૦૦ : વિક્રમ-વિશેષાંક

સમ્રાટ વિક્રમાદિત્ય સંબંધી ઐતિહાસિક લિખલિખ લેખોથી સમૃદ્ધ ૨૪૦ પાનાનો દળદાર સચિત્ર અંક : મૂલ્ય દાઢ રૂપિયા.

શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશના બે વિશિષ્ટ અંકો

[૧] ક્રમાંકે ૪૩-જૈનદર્શનમાં માંસાહાર હોવાના આક્ષેપોના જવાબરૂપ લેખોથી સમૃદ્ધ અંક : મૂલ્ય ચાર આના.

[૨] ક્રમાંકે ૪૫-ક. સ. શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યના જીવન સંબંધી અનેક લેખોથી સમૃદ્ધ અંક : મૂલ્ય ત્રણ આના.

કાચી તથા પાકી ફાઇલો

'શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ'ની ત્રીજી, પાંચમા, આઠમા, દસમા, અગિયારમા તથા બારમા વર્ષની કાચી તથા પાકી ફાઇલો તૈયાર છે. મૂલ્ય દરેકનું કાચીના બે રૂપિયા, પાકીના અઠી રૂપિયા.

—લખો—

શ્રી જૈનધર્મ સત્યપ્રકાશક સમિતિ
જેશિંગભાઈની વાડી, ઘીકાંટા, અમદાવાદ.

મુદ્રક:-મગનભાઈ છોટાભાઈ દેસાઈ. શ્રી વીરવિજય પ્રીન્ટીંગ પ્રેસ, સલાપોસ કોસરોડ, પો. બો. નં. ૬ શ્રી ભક્તિમાર્ગ કાર્યાલય-અમદાવાદ. પ્રકાશક:-ચીમનલાલ ગોહાલાસ શાહ. શ્રી જૈનધર્મ સત્યપ્રકાશક સમિતિ કાર્યાલય, જેશિંગભાઈની વાડી, ઘીકાંટા રોડ-અમદાવાદ.